

- Gottfried Benn: Agyvelők (próza) 3
Rami Saari versei 7
David Foster Wallace: Megégett gyermekek inkarnációi (próza) 13
Bořivoj Kopic versei 16
- Szabó Márton István: Nem érzek semmit
(Lars von Trier: *A nimfomániás*) 26
Török Sándor Mátyás: „A szavak alatti való” keresése
(Bertók László: *Ott mi van?*) 30
Báthori Csaba: Egy megbotránkozás története
(Baudelaire olvasása közben) 35
Tóth László: A szakadék, ami összeköt (esszé) 51
- Grendel Lajos: Mindig másnap van (próza) 61
Molnár Illés: A folyó, A szem fehér (versek) 65
Lanczkor Gábor: A tőr hegye (próza) 67
Gulisio Tímea: Beteg(v)ágy, Fasírt (versek) 69
Pávai Patak Márta: Egy perc, egy élet, Nincs átszállás,
Rakott krumpli helyett (prózák) 71
Németh Gábor Dávid: Cukrász, Télhaza, Kórokozó, Telefon (versek) 78
Plótár Noémi: Olga (próza) 82
Szűcs Balázs Péter: Ébredés után, A hangszerboltban (kisprózák) 85
- Bono: Október (dalszöveg) 87

A borítón és a lapzárókon Bogár Ildikó fotói

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Báthori Csaba költő (Bp.), Benn, Gottfried költő, író (1886–1956), Bono rockzenész (Dublin), Csehy Zoltán költő, fordító (Dunaszerdahely), Grendel Lajos író (Pozsony), Greskovits Endre fordító (Bp.), Gulisio Tímea költő (Bp.), Kopic, Bořivoj költő (1939–1982), Kurdi Imre költő, fordító (Bp.), Lanczkor Gábor költő, író (Balatonhenye), Molnár Illés költő (Bp.), Németh Gábor Dávid költő (Bp.), Papp Máté kritikus, fordító (Bp.), Pávai Patak Márta író, fordító (Bp.), Plótár Noémi író (Pécs), Saari, Rami költő (Jeruzsálem), Szabó Márton István költő, kritikus (Bp.), Szűcs Balázs Péter író, kritikus, fordító (Bp.), Tóth László költő (Bp.), Török Sándor Mátyás költő, kritikus (Bp.), Wallace, David Foster író (1962–2008)

Rönne – fiatal orvos, aki korábban sokat boncolt – észak felé utazott Dél-Németországon át. Tétlenségben teltek az elmúlt hónapjai; két éven át egy patológiai intézet alkalmazottja volt, vagyis körülbelül kétezer hulla ment át sorban a kezei között, ez pedig fura és tisztázatlan módon kimerítette.

Gottfried Benn 3

Most a kupé sarkában ült, és belebámult a tájba: borvidék, igen, mondta magában, eléggé

AGYVELŐK

lankás, skarlátföldek, fölöttük pipacsok illata. Nincs elviselhetetlen hőség; nedves, kék hullámzás az égen a partok fölöl; rózsatöveknek támaszkodik minden egyes ház, némelyik teljesen magába roskad. Veszek egy könyvet meg egy ceruzát; igyekszem a lehető legtöbbet följegyezni, hogy ne folyjon így el minden. Hány évet megéltem már, és elsüllyedt az egész. Vajon velem maradt-e valaha, még a kezdet kezdetén? Nem emlékszem.

Azután alagutak következtek – a szem mindvégig ugrásra kész, hogy újra elkapja a fényt; dolgozó férfiak a szénában; fahidak, kőhidak; város; kocsi egy ház előtt a hegytetőn.

Verandák, csarnokok, kocsiszínek, odafönt a hegyoldalban, az erdő kellős közepén – ide jött Rönne néhány hétre a főorvost helyettesíteni. Mindenható az élet, ez jutott eszébe, miközben szemügyre vette a jobbját, nem áshatja alá ez a kéz sem.

Alkalmazottak és betegek lézengtek az udvaron, senki más; magasan feküdt az intézet; ünnepélyes érzés fogta el Rönnét; megbeszélte a nővérekkel a szolgálati teendőket, távolságtartón, hűvösen, és közben fénylőn körülöngte a magány.

Ráhagyott a nővérekre mindent: a kapcsolók kezelését, a lámpák rögzítését, a motorok beindítását, hogy megvilágítsanak ezt-azt egy tükörrel – jólesett látnia, ahogy a műfogások sorozatában feloldódik a tudomány; a durvábbak kovácsmester, a finomabbak órásmester kezéhez méltók. Később maga is használatba vette a kezét, elhúzta a röntgencső felett, megigazította a higanyt a kvarclámpában, tágitott vagy szűkített egy rést, amely fényt bocsátott egy hátra, tölcséert helyezett egy fülbe, benyomta a hallójáratba a vattacsomót, majd alaposan szemügyre vette a beavatkozás következményeit a fül tulajdonosán: hogyan jönnek létre a képzetek a segítőről, a gyógyulásról, a megbízható, életvidám orvosról, és miként fonódnak egybe bizonyos nedvek eltávolításával a lelki folyamatok. Azután baleset történt, ő pedig fogott egy vattával párnázott falapocskát, betolta a sérült ujj alá, ellátta rögzítőkötéssel, és közben azon gondolkodott, hogyan is tört el vajon ez az ujj árokugrás közben, vagy valami alattomos gyökér miatt, hányavetiségből vagy

könnyelműségéből, egyszóval micsoda mély összefüggés áll fenn a törés meg az adott élőlény sorsfolyama közt, ő pedig mégis úgy látja el most ezt az ujjat, mint valami messzi távolba szakadt, különálló végtagot. Belehallgatott a mélységbe, hátha sikerül elcsípnie a fájdalom feltámadásának pillanataiban felcsendülő, távolabbi hangot.

Az volt a szokás az intézetben, hogy a gyógyíthatatlanokat – gondosan elleplezve előttük a tényállást – visszaküldték a családjukhoz; túl sok papírmunkával, túl sok mocsokkal jár a halál. Rönnének egy ilyenkel akadt dolga éppen, és megnézte magának alaposan: a mesterséges nyílást elöl, a fekvéstől meggörcbült hátat, a kevéske petyhüdt húst a kettő között; gratulált neki a sikeres kezeléshez, és utánanézett, ahogyan elcsoszogott. Most majd hazamegy, gondolta Rönne, a gyógyulás kellemetlen mellékhatásának véli a fájdalmait, új életet kezd, rendre szoktatja a fiát, iskolába járattja a lányát, fennen hirdeti a polgári erényt, igyekszik megfelelni a szomszéd általános fogalmának, amíg csak el nem jön az az éjszaka, amikor fölbugyog torkából a vér. Aki úgy véli, lehet hazudni a szavakkal, azt gondolhatná, pontosan ez történik itt. Én viszont aligha jöttem volna ide, ha tudnék hazudni velük. Kell a szó, hogy élni lehessen, bárhova nézek. Bárcsak hazudtam volna, amikor azt mondtam neki: Sok szerencsét!

Egy ízben megrendülten ült a reggelinél; mélyen átérezte: a főorvos elutazik, megérkezik a helyettes, most fölkel az ágyából, és megeszi ezt a zömlét: gondolkodik, majszol az ember, a reggeli pedig dolgozik benne tovább. Tette mégis a tennivalókat, kérdezett, utasított; jobb keze egyik ujjával megkopogtatta bal keze egyik ujját, és lám, egy tüdő volt alatta; odalépett egy-egy ágyhoz: jó reggelt, hogy érzi magát? Újabban viszont megesett már olykor, hogy a csarnokokban járva senkit nem faggatott ki előírászerűen a köhögésrohamai számáról, vagy a végbélben mért hőmérsékletéről. Ha a fekvőcsarnokokban járok – túllontúl mélyen foglalkoztatta ez –, beszív magába minden egyes szempár, érzel és elidőzik rajtam. Kapcsolatba hoznak örömteli és komoly dolgokkal; talán ház fogad magába, ahova vágnak, talán mogyoróvessző, amivel elnászpángolták őket valaha. És nekem is volt szemem egykoron, igaz, befelé irányult a tekintetem; úgy bizony, volt énem is: kétségtelenül, mégpedig épen és egészben. Hová tűntem vajon? Hol lehetek – én? Parányi lobbanás, szétfoszló fuvallat.

Megpróbálta felidézni a kezdetét, de képtelen volt visszaemlékezni: átvágok egy utcán, megpillantok egy házat, eszembe jut egy hasonló palota Firenzében, de egyik csalóka tünemény kergeti a másikat, és máris kihunynak.

Fentről gyöngít valami. Nincs többé tartás a szemem mögött. Végtelenül hullámzik a tér, pedig azelőtt egy pontban futott össze. Foszladozik a kéreg, ami összetartott.

Amikor visszatért szobájába az ilyen sétákról, sokszor ide-oda forgatta, hosszan vizsgálgatta a kezeit. Az egyik nővér meglátta egyszer, amikor

megszagolta őket, jobban mondva alaposan végigszimatolta mindkettőt, megvizsgálta a kipárolgásukat, azután pedig a kisujjainál egymáshoz illesztette két fölfelé fordított, kissé behajlított tenyerét, és hol összecukta, hol szétnyitotta őket, mintha valami hatalmas, lány gyümölcsöt törne fel, vagy mintha széthajlítana valamit. A nővér elmesélte a többieknek, amit látott, de senki nem tudta, mit jelent. Egyszer aztán úgy esett, hogy levágtak az intézetben valami nagyobb állatot. Rönne éppen arra járt, mondhatni véletlenül, amikor fölnyitották a koponyát, tenyerébe vette a tartalmát, és széthajlította a két féltekét. A nővérbe belehasított a felismerés, hogy ugyanezt a mozdulatot látta tőle a folyosón, de nem értette az összefüggést, így aztán hamarosan elfelejtette az egészet.

Rönne viszont a kerteket járta. Nyár volt, keserűfű dajkálta az ég kékjét, édes fejekkel nyíltak a rózsák. Érezte az igyekezetet a földben: a cipője talpán keresztül is; meg a duzzadó erőt: a vérében többé már nem. Főleg az árnyas utakat kereste, ahol sok volt a pad; gyakran pihenőre kényszerítette a gátlástalan fény, úgy érezte, védtelenül ki van szolgáltatva a ziháló égnek.

Idővel egyre pontatlanabban látta el a szolgálatát; amikor pedig a gondnokkal vagy a konyhafőnöknővel folytatott megbeszélések során nyilatkoznia kellett valamiről, és úgy érezte, végképp rajta a sor, valósággal magába roskadt. Ugyan mi mondandója lehetne arról, ami történik, bárkinek is? Ha nem éppen így történne, hát megtörténne egy kicsit másképp. Hely nem marad üresen. Ő viszont legszívesebben csak bámulna maga elé csöndben, vagy a szobájában heverne.

Pedig amikor ott feküdt, nem úgy feküdt ott, mint aki néhány hete érkezett csupán, egy tó partjáról, a hegyeken át; hanem mintha itt nőtt volna föl, együtt azzal a hellyel, ahol a teste most hevert, és mintha elgyöngítette volna a sok hosszú esztendő; valami viaszos me-revség telepedett rá tetőtől talpig, mintha a többi testről szedte volna magára, amelyekkel nap mint nap érintkezett.

A kezével később is sokat foglalkozott. A nővér, aki felszolgált neki, szerette nagyon; esdeklőn beszélt hozzá mindig, habár azt nem tudta volna megmondani a nő, tulajdonképpen miről. Sokszor némileg gunyorosan kezdte: jól ismeri ő ezeket az idegen képződményeket, itt tartotta őket a tenyerén. De csakhamar lecsillapodott: nem a mi törvényünk szerint élnek, éppoly idegen tőlünk a sorsuk, akár a folyóé, amelyen hajóznak. Végül kihűlt, immár éjbe meredő szemmel: tizenkét vegyi egység, ennyi az egész, nem az ő utasítására álltak össze, és nem kérnek tőle engedélyt, hogy elválhassanak. Hová tartanak vajon, ki tudja? Átsöpör rajtuk, ez minden.

Nincs már előtte tárgy; nincs többé hatalma a tér fölött, mondta egyszer; csaknem egyfolytában feküdt, jóformán meg se mozdult.

Magára zárta a szobája ajtaját, nehogy meglepje valaki; időt akart, hogy összeszedje magát, mielőtt kinyitja.

Elrendelte, hogy az intézet autói szakadatlanul cirkáljanak föl-alá az országúton; megfigyelte, hogy jólesik hallania a hangjukat: messziről hatolt el hozzá, olyan volt, mint azelőtt, mintha egy másik város felé tartott volna.

Ugyanabban a testtartásban feküdt mindig: mereven a hátán. A hátán feküdt, egy hosszú nyugágyban, a nyugágy egy hosszú szobában állt, a szoba a házban, a ház a dombtetőn. Egypár madártól eltekintve ő volt a legmagasabbban az állatok között. Így hordozta hátán a Föld, csöndesen, keresztül az éteren, különösebb megrázkódtatások nélkül a csillagok között.

Egyik este lement a fekvőcsarnokba; végigpillantott a nyugágyakon; csöndben várták a gyógyulást a takarójuk alatt egytől egyig, elnézte őket, ahogy ott heverték: mindegyiknek volt hazája, voltak álmai, mindegyik hazatért esténként, dalokat hagyományoztak apáról fiúra, tévelyegtek boldogság és halál között – végighordozta tekintetét a csarnokon, azután visszament.

Visszahívták a főorvost; barátságos ember volt, azt mondta, egyik lánya megbetegedett. Rönne pedig így felelt: nézze, uram, itt tartottam őket a tenyeremben, százat, vagy talán ezret is; egyik lány volt, a másik kemény, többségük kocsonyás; férfiak, nők, reszketegek, merő vér mindegyik. Most pedig a sajátomat tartom a tenyeremben, és egyfolytában azon tűnődöm, mi minden történhet még velem. Ha, tegyük fel, egy kicsit mélyebbre hatolt volna a fogó ide, a halántékomba, amikor megszülettem...? Ha mindig ugyanazon a ponton vágta volna fejbe...? Mi a helyzet végétre is az agyvelőkkel? Mindig fel akartam röpülni a magasba, mint a sziklahasadékban fészkelő madár; most pedig kristályba dermedve élek idekint. De engedjen utamra végre, kérem, szárnyalok megint – elfáradtam – szárnycsapások a lépteim – kék kököröscsin-kardommal – az alázuhogó, déli fényben – a Dél romjain – szerfefoszló fellegek között – a homlok porladása – elsikló halánték.

(Fordította: Kurdi Imre)

ŐSZ EGY TÁVOLI ORSZÁGBAN

Nyáron még úgy gondoltam, nem hiányzik semmi.
Most már tudom, nagyon messze vagyok.

Anyám mindig mondta:

– Tanulj meg idegen

városok útjain járni.

Belőled sose lesz más ember,

Belőled sose lesz német.

Pályaudvarokon,

erdőben

így mondom:

– Én.

A GALAMBOK

8 A galambok türelmetlenül várják
anyámat.
A galambok alamizsnára várnak.
Rávetik magukat a búzára,
amit a járókelők szórnak nekik.

Én is így járok-kelek. Kalászon
csüng az erdei gyümölcs,
amit útközben szedtem,
a szamóca, a som, az áfonya, a szeder.

Ősszel az erdőben gomba is terem
és csönd uralja a reménytelenség
örökké tartó, nyomasztó tereit.
Az Isten meg hallgat talán.

Állok a piactéren és tűnődöm,
mi lesz itt télen a galambokkal
és mi lesz a pókokkal
meg a legyekkel – mi lesz?

A NAGY FORRADALOM

9

Az álmok falvát átszelő ösvényen
elszórva

szürke kavicsok hevernek.

Az unott járókelők

a kor szelleme szerint élők

közönyös tekintete

átsiklik rajtuk

és határozottan kijelentik: – vörös

vagy

– fehér. A szél mindent porrá őröl.

Verseket születnek.

Csiszolódnak. Feledésbe merülnek. A fontos dolgok
messze innen történnek.

Hatalmas szelek támadnak felettünk.

És mi alszunk.

CÍM NÉLKÜL

Egyre dermesztőbbek az utak,
és ahogy itt baktatok, egyre csak
az első magyartanárnőmre gondolok:
most Nyíregyházán lakik,
egy rózsabokrokkal övezett,
málló vakolatú házban.
Lágy, bársonyos hangján
szavalta József Attila
Titkok című versét.
Feje akár a ciprusfa sűrű koronája.
Szívesen raktam volna fészket rá.

Irgalmatlanul fázom. Szerintem
ma ebédre hal lesz
a kollégiumi menzán.
Első magyartanárnőmre
gondolok,
bárcsak itt lehetne, csókjaival
begyógyítaná a sebemet.

ÉNKÉP

Mert amikor mindenek elhagytak, a héber nyelv maradt velem.
Az öreg szavak mámore nem csitult, üldöztek szakadatlanul a mondatok.
Így hát folyton vándorlok eldugott helyeken, ahová sodor az élet,
körülöttem minden ingatag, bolygólétre kárhoztatott gyökér.
Fülemben cseng az egyetlen útlevel: nyelvem örök állampolgára vagyok.

NÉGYTŐL MINDÖRÖKKÉ

- 12 Szobám négy fala
áttetszőre változik
a hosszú estéli órákban, mikor várok rád.
Kinn is, benn is későn sötétedik már,
sűrű vérköddé áll össze
lassan a várákozás,
idegvégződéseim borzolja
a füsttel meg a borral,
s odaát a könnyező források
meggyötört szívét.
Tovább ment tőlem a csönd,
hagytam, hogy új erőre kapjon a bánat,
és csupán egyet kérek:
érints meg még egyszer, emberangyal,
hogy magamhoz térjek a csillagok nyughelyén,
mert odakint, túl az ablakon
csak a sok utca, estéli szél meg a hold.
És mint áldozatát a kígyó,
három falával úgy von körbe az éj

(Fordította: Pávai Patak Márta)

A papa éppen a ház oldalánál szerelte a bérlőnek az ajtót, amikor hallotta a gyerek sikolyait s köztük a mama magasba szökkenő hangját. Gyorsan neki-eredt, a hátsó verandáról berontott a konyhába, és még mielőtt a hálós ajtó becsapódott volna mö-
götte, elébe tárult az

David Foster Wallace 13

MEGÉGETT GYERME- KEK INKARNÁCIÓI

egész látvány, a tűzhely előtt a leborult lábas a padlón, a gázégő kék fénye és a víztócsa, mely még mindig gőzölgött, miközben sok karja ter-

jeszkedett, meg a kicsi a buggyos pelenkájában, aki mereven állt gőzölgő hajjal, mellkasa és válla skarlátvörös, szeme fennakadva, szája hatalmasra tátva, s mintha különállt volna a hangoktól, melyeket kibocsátott, a mama térden állva és céltalanul törölgette a gyereket a konyharuhával, és szinte dermedt állapotban kiegészítette a sikolyokat a saját hisztérikus kiáltásaival. A gyerek fél térde és puha, csupasz kis lába még mindig a gőzölgő tócsában, és a papa legelőször is a hóna alá vette a gyereket, és elvitte a mosogatóhoz, amiből kidobta a tányérokot, és kinyitotta a csapot, hogy hideg vizet engedjen a fiú lábára, miközben tenyeréből vizet öntött vagy inkább szórt a fejére, a vállára meg a mellkasára, mert először is arról akart gondoskodni, hogy már ne jöjjön gőz a gyerekből, miközben a mama Istenhez fohászkodott, míg ő el nem küldte törölközőért meg gézért, ha van egyáltalán a házban, s a papa gyorsan és jól mozgott, férfifejében nem volt más, csak a cél, még annak sem volt tudatában, hogy milyen simán mozog, vagy hogy már a sikolyokat sem hallja, mert azok megdermesztenék és lehetetlenné tennék, amit meg kell tennie azért, hogy segítsen a gyereken, akinek sikolyai olyan szabályosak voltak, mint a légzés, és oly sokáig tartottak, míg már olyan újabb dolgot alkottak a konyhában, amivel kezdeni kell valamit. A bérlő oldalajtaja odakint a felső zsanérján lógott, és enyhén lengett a szélben, a behajtó melletti tölgyön egy madár pedig mintha félrehajtott fejjel figyelte volna az ajtót, miközben még mindig hallatszottak odabentről a kiáltások. Úgy tűnt, a legcsúnyább forrázás a jobb karon és vállon van, a mellkas meg a has pirosa rőzsaszínűvé fakult a hideg víz alatt, és a puha talp, amennyire a papa meg tudta állapítani, nem hólyagzott fel, de a kicsi még mindig ökolbe szorította kis kezét, és üvöltött, csak most már pusztán félelmében, ahogy a papa később gondolta, a kis arc megdagadt, vékony erek dudorodtak a halántékon, és a papa csak mondogatta, hogy ő itt van, itt van, csökkent az adrenalin-szintje, és kezdett gyűlni benne a harag a mamával szemben, aki hagyta, hogy ez megtörténjen, gyűlt gomolyokban agya leghátsó zugában, de még órákra volt a kifejezésétől. Amikor a mama visszatért, a papa még nem tudta

biztosan, becsavarja-e a gyereket egy törülközőbe vagy sem, de aztán benedvesítette a törülközőt és szorosán bebugyolálta a gyereket, majd kiemelte a mosogatóból, és a konyhaasztal szélére fektette, hogy lecsillapítsa, miközben a mama megpróbálta megvizsgálni a gyerek talpát, s a szája

14 előtt legyezgetett, céltalan szavakat mormolt, a papa pedig lehajolt és a konyhaasztal kockás szélén fekvő gyerekek megismételte, hogy ő itt van, és megpróbálta lecsendesíteni a kicsi kiáltásait, de a gyerek kifulladásra visított éles, tisztán fénylő hangon, amitől a papának elállt a szívverése, s a parányi ajak meg íny a gyenge láng világoskék árnyalatát kapta, legalábbis a papa ezt gondolta, s a gyerek úgy visított, mintha még mindig a leborult lábas alatt lenne. Egy ilyen perc, kettő, mely sokkal hosszabbnak tűnt, a mama a papa mellett, aki monoton hangon dűnnyög a gyerek arca mellett, a pacsirta az ágon a félrehajtott fejével és a zsanér, amely egyre gyengül a megdőlt ajtó súlyától, aztán lustán kibukkant az első gőzgomoly a törülköző szegélye alól, és a szülők elkerelkedett szemmel összenéztek – a pelenka, mely amikor kinyitották a törülközőt, és visszatették a gyereket a kockás terítőre, majd kibontották a megpuhult pántokat, és megpróbálták eltávolítani, kicsit ellenállt, miközben újabb éles sikolyok harsantak, forró volt, gyerekek pelenkája égette a kezüket, és látták, hova ömlött és hol gyűlt össze a víz, és hol égette a gyereket végig, míg ő segítségért sikoltozott, és ők nem segítettek, mert nem gondolták, s amikor leszedték a pelenkát, és látták, milyen állapotok uralkodnak ott, a mama Istent káromolta, és megragadta az asztalt, hogy össze ne essen, míg a papa elfordult, és belebokszott a konyha légterébe, s nem utoljára átkozta magát meg a világot, miközben a gyereke mostanra akár alhatott volna is, ha nem nézzük a légzése gyorsaságát meg a keze apró, levegőbe sújtó ütéseit fektében, a kezéét, amely akkora, mint egy felnőtt ember hüvelykujja, s amely szorította a papa hüvelykujját a kiságyban, miközben a gyerek figyelte a papa éneklő száját félrebillentett fejjel, mintha a szeme által teremtett valamit nézne mellette, amitől a papa furcsa, bizonytalan módon magányosnak érezte magát. Ha az ember még soha nem sírt, de szeretne, akkor csináljon magának gyereket. Hadd szakadjon meg a szíve, és a gyerek azt az orrhangú dalt akarja, amit a papa megint hall, mintha szinte ott lenne vele a szűzanya, és nézné, hogy mit tettek, bár órákkal később a papa azt tudja a legkevésbé megbocsátani magának, hogy mennyire szeretett volna rágyújtani éppen akkor, amikor tőlük telhetően bepelenkázták a gyereket gézbe és két, keresztbetett kéztörölőbe, majd a papa fölemelte, mint egy újszülöttet, koponyája a tenyerében, és kiszaladt vele a kisteherautóhoz, aztán füstölgő gumival hajtott vele a városba, a balesetire, miközben a bérlő ajtaja egész nap csak lengett, majd végül engedett a zsanér, de akkor már késő volt, nem akart megállni, nekik meg nem sikerült, és a gyerek megtanulta, hogy elhagyja magát, és a további

fejleményeket már csak egy odafenti pontról nézze, s ezért már semmilyen veszteség nem számított, a gyerek teste pedig felduzzadt és járkált és megkapta járandóságát és lakatlanul élte az életét, dologként a dolgok közt, lelke gőzként lebegett odafönn, hullott, akár az eső, aztán elpárolgott, s a nap csak járt föl-le, mint a jójó.

15

ERIKKEL ÁLLOK ÉJSZAKA A KITÁRT ABLAKBAN, MELYBŐL A JESENÍKY-HEGYSÉG CSÚCSAI LÁTSZANAK ÉS A KERTI FÁK

Látod azokat a csillagokat?
Időtlen idők óta ragyognak
a soha föl nem virradó holnapokig.
„Én csak egyetlen egyet látok,
azt is kihunyóban.”

A távolságon nem érdemes töprengeni
a távolságban nincs idő
örökkévalóság van benne
mely farkasszemet néz velünk
minden reggel és minden nap

A távolság nem káprázat
a távolság nem álom és nem árnyék
„A távolság az, ami közted
és köztem van.”

(Jeseník, 1949)

¹ A „cseh Pasolini”. Életében mindössze négy verskötete, és egy novelláskötete jelent meg. Erős szociális érzékenységű, egyszerre kitérülködően erotikus és istenkereső költészete nehezen találta meg a helyét a szocialista Csehszlovákia irodalmi palettáján. Egy fiúprostituált végzett vele: halálát verseiben többször is megjövendölte. A legenda szerint levágott fejét a Moldvába dobták. Ez a történet azonban csak az Orpheusz-mítosz analógiájára kialakuló Kopic-mítosz része. Az itt közölt versek a hagyatékban fellelt vagy publikálatlan verseket tartalmazó *Bakelitovj svět (Bakelitvilág, 2010)* és a költő második *Přicházíš (Érkezel, 1974)* című kötetből valók.

és a vénasszony rám uszította
a vérszomjas kutyákat
a vérszomjas kutyákat és az ütődött fiát

a kutyákat megúsztam
de a másikat, jaj, nem sikerült

És közben rettenetes rémtörténetek keringtek
a falu megbotránkozott

Fogtam a kenyeret és így szóltam a vénasszony fiához:

menjünk innen és hagyjuk itt nekik az összes
galambszárnnyal eltakart kecsketejbe merült naplementét

megkönnyített lépteink ásítanak –
együtt kell lefeküdnünk csengetés nélkül

apáink meg csak fulladjanak meg saját dühüktől

Sokáig vártam a válaszra –
de közben a fiú meghalt a félelemtől.

(1950)

BOKSZOLÓK EGY NYÁRI NAP ALKONYÁN

18 Én lelkem, új, különös élet vár rád, új barátok.
Hólyagos nyelv, erős ajak, szétömlő folyó.
Nyáréjszakák mesés csődörei, hallgatásba merülve
remegtek a színek illanó felhőinek árnyékában...

A szőr áradata az izmos szeméremtosten egyesül, fehér hattyú,
holtan mosolyog bele az ősz boltíves leveleibe,
– borzas tekintetük köröz akár a kóbor madaraké a berkenye
körül és áldozatukra lesnek az elindulók ütemében

Ti, kővonalas fiatal testek, mosolyok rándulásai,
mint az igézők képei dermedten meredtek bele az örökkévalóság mozgásába!
És nekünk, akik ifjan omlunk habjaitokba,
a halál borongós, misztikus zenéjét varázsoljátok ide...

(Brno, 1953. június 3.)

A Marx utcai nyári ring első sorában ülve írtam este nyolckor, a mérkőzés megkezdése előtt. A levegő sűrű és édes. Lenge szél. A szemközti házból New Orleans-i jazz hangjai szűrődnek ki. A sárga és a piros szín dominál, a mérkőzésre kész serdülő fiúk teste szerte a ring körül. Mielőtt elindultam volna a mérkőzésre, a rádióban Csajkovszkij hatodik szimfóniájának zárlatát hallottam.

VERSSOROK LIBORHOZ

19

Egyedül lenni annyit tesz, mint mások
megértésétől elszigetelve élni.
Szerelmeink, érzelmeink históriája
szívélyes pokol, mert el van szigetelve. Másoktól.

Igen, tőlük. Az ő megértésüktől.
Ítéltük lehetőségétől. Attól a képességtől,
hogy beleéljék magukat a sorsunkba. Máshogy nem
ismerhetik meg az éj valódi magányát. Az az Endymion

csak bennünk él... Libor, barátom,
húsz évvel vagy fiatalabb, dühödben majdnem
betörted a házunk kapuját. Kővel dobtad be
az ablakot, csak azért, hogy láthass.

A városban, mely rejtett gyűlöletével, idegenségével
fojtogat, nehéz és beteg a lélek álma,
csibészes fejed láttán pihen csak meg,
virággal szórnám be, kiformálnám az örökkévalóságnak,

de ezt úgysem értenéd. Ez a pokol az én poklom,
az elkárhozottak kiáltozásait mosolyod mérsékli,
ó, motoros angyalok, kész Hölderlin-vers
lenne, ha brutálisan megfojtanál.

(1970. 10. 25.)

BARÁTOM, A SZALONOK KÖLYÖKOROSZLÁNJA

20 Egészen különös: ennyi év után még senki
nem nyújtotta be *neked* a számlát... Soha, sehol,
semelyik borozóban vagy vendéglőben sem a három közül...
Alighanem azt hiszik, az apád vagyok,

de ez nem azt jelenti, hogy fizetnem is kell helyetted?!
Ó, igen... Éjjel két óra tájban, amikor kis híján meghalok
az iszonytató gyógyszerek hatása alatt, váratlan villám
fésüli át az időt, megszólal a hamisítatlan létezés, a hangod...

Cirkusz érkezik... És a te aranygombjaid, kék zakód,
merengő fekete szemed... Ha nem tévedek,
tizenhat évesen már kiraboltál egy vonatot...
De sajnos, a bőrröndnyi arany épp nem volt rajta.

Nőid listája végtelen hosszú... Pincérnők, ápolónők,
testes szókék, cingár feketék... Te jószágos ég,
hogyan lehet, hogy mindet elhagyod értem?
Mit adhatok neked? Pár élcet? Intelligenciát? Viccet?

Hidd el, ez mind értéktelen... Csak te,
te érsz valamit, aki élsz, aki létezel, aki lélegzel...
És amikor éjjel arra várok, hogy mikor *végzel velem*,
(noha tudom, hogy képtelenség...), tisztában vagyok veled,

hogyan egy fiatal, életveszélyes szörnyeteg fekszik mellettem, aki szeret.

ANTIK TENGER

21

A valódi arc a homok surrogásában alszik,
a pusztaságban, mely hotelokkal, fényekkel teli...
Nincs benne felesleg, s ebben az ürességben tűnik el az ámulat
a szétroncsolt szobor öntvénymása előtt

Az egykori táj örökre magányos,
föld, mely új és tiszta,
a márványtorzók nehezen lélegeznek, nyirkos ujj
temette, takarta be őket és mindet elnyelte a tenger

Eltűnik az öröm platóni Diszkoszvetője!
Eltűnik az emberi emlékezetből is, és zeng,
zeng a fiú dala a parton –
a málatag domborműre könnycsepp hull

Az utolsó tengeri vihar tanúi vagyunk
de lelkünk is viharzik, a villódzó neonok
túlzúgják a fellegek időtlen, sötétlila fényét,
és a szerelem helyén – létünk árnya...

(1971. VI. 22.)

LUBOŠ ÁLLATKERTJE

22 Luboš barátomnak
van egy vaskos könyve
telis-tele fényképekkel

Úgy hívja: „Az én állatkertem”

Csupa naiv szőke cicababa
dörzsölt huligán
zsenge szüzike
lányok ajkukon sápadt mosoly

Borzalmas elképzelni ezt a kölyök don juant
ahogy csókolja a csintalan ajkakat
minden egyes éjjel
ahogy ezek a lánytestek
megadóan omolnak a fiú
hőfehér izmai alá

Kurva sok munka
lehet ezt így összehozni

Egyszer aztán Luboš morcosan panaszkolta:
„Már megint elvették a zsaruk!”

De elég volt pár hét
és telt és telt az új ablum

Amikor hajnali háromkor
csörög a telefon és én félhülyén kitértorgok
a gyógyszerek hatása alatt ajtót nyitni Lubošnak –
ő még abban a térben él
melyet az imént hagyott el.
A twist ritmusában rázkódik a szobámban
és észre se veszi

Büntetésből felteszem neki
Beethoven harmadik szimfóniáját.

Szenved.
De nem tehet semmit.
Késő:
késő éjszaka van.

És amikor reggel megkérdezem:
„Engem is egyszer
beveszel az állatkertedbe?”

és ez a kis bűnöző
miközben a fotómat
egy gömböc szőkeség arca mellé ragasztja
váratlanul elmosolyodik és így szól:
„Naná!
Te leszel Kiki
A majom!”

- - -

Régóta nem láttam
Lubošt.

Egy öregasszony akart eltenni
láb alól valahol Dejvicében.
Öt évet kapott.

MITŐL FÉLTEK, URAK?

24 Naponta hallom: minek írni a halálról,
ha az élet úgylis örökkévaló? És a halál –
talán nem ugyanannyira örökkévaló mint az élet?
A halál kiteljesíti a létet, értelmében

világosan mutatkozik az egész élet értelme,
vagyis ő maga a lét próbaköve...
Gondolkodnánk-e a létről egyáltalán,
ha nem létezne halál? Üres naivitás...

Saját nyomorúságodba dugod a fejed,
s próbálsz rejteni, hogy butaságod nem örökkévaló.
A halál leleplezi a gyöngéidet. Nem úszod meg.
Te, aki nem „tiszteled” a halált, már most halott vagy!

(1981. 10. 11.)

KÖSZÖNET SZERELMEMNEK

25

Mindenben zátonyra futottam.
Nincsenek igazi barátaim,
nincsenek igazi szerelmeim.
De van egy magnóm.

Testek és csókok helyett – slágerek.
Az emberi megértés helyett csak –
slágerek... Baráti kéz helyett –
slágerek... Együttérzés helyett – slágerek...

Naponta reggeltől estig –
mások szerelmét hallgatom, mások sóhajait,
mások együttérzését, mások varázslatait...
Legalább ezt, legalább hallok valamit.

És éjjel – hogy ne legyek annyira egyedül,
az örökkön örökké működő magnó mellett
alszom el... Rögzíti a sóhajaimat, velem alszik...
Egy ágyban alszunk, én és a magnó.

Nincs szeretőm.
nincs barátom,
nem ért meg senki,
nem érez velem senki,
és remény sincs...

De van egy magnóm.

(Fordította: Csehy Zoltán)

(Írta és rendezte: Lars von Trier; főszereplők: Charlotte Gainsbourg, Stellan Skarsgård, Stacy Martin, Shia LaBeouf; fényképezte: Manuel Alberto Claro; vágó: Morten Højbjerg, Jacob Secher Schulsingerco, Molly Marlene Stensgaard; látványtervező: Simone Grau; jelmeztervező: Ma-non Rasmussen)

26 Szabó Márton István

NEM ÉRZEK SEMMIT

Lars von Trier:

A nimfomániás 1-2

Túl egyszerű, és talán helytelen is lenne azzal kezdeni, hogy Lars von Trier A nimfomániásban remekművet alkotott. Nem csak azért, mert ez a kijelentés több oldalról is

(jogosan) támadható lenne, hanem, mert – bármennyire is szeretnénk – ezt a két filmet nem lehet egy egészként kezelni. A következőkben tehát egymás után vesszük végig azokat az elemeket, amelyekkel a rendezőgénusz felépít, majd teljesen lerombol egy mítoszt.

1

„Itt nőttél fel a szívemben / Neked fáj, mikor véreztem” – éneklí kevésbé anyáskodóan kedves hangján a Rammstein énekes a film nyitójelenetében. A földön egy középkorú nő fekszik vérbe fagyva. Az éppen hazafele tartó Seligman talál rá, aki rögtön felismeri a helyzet súlyosságát, s mivel a nő kérésére nem hívhat se menőt, se rendőrt, felviszi magához hogy megmelegedhessen. Itt kezdődik a történet, a beszélgetés, amely során Joe, a nimfomániás nő elmeséli az életét. A rövid történetekhez Selligman szobájában talál kapaszkodókat.

A film remek tempóban kezdődik. Kapunk két izgalmas karaktert: a Stellan Skarsgård által megformált Seligmant, aki szemrebbenés nélkül hallgatja a különösebbnél különösebb történeteket, és a szörnyű állapotban lévő, titokzatos Joe-t, akit Charlotte Gainsbourg alakít.

Lars von Trier gyors vágásokkal és archív felvételekkel, sokszor régi dokumentumfilmrészletekkel illusztrálva mesél. A férfi és a nő hamar megtalálja a hangot, Seligman mindig megtalálja a párhuzamot saját, szellemileg túlterhelt életével. Az első tíz percben kiderül számunkra, hogy a rendező ezúttal nem akar ránk erőltetni semmit. Meghökentő, hogy milyen könnyedén beszél a témáról, milyen ironikusan kezeli saját túlterhelt olvasottságát Seligman karakterében. Nem akarja sem elítélni a nimfomániást, se azt, hogy elfogadjuk, megértsük, megsajnáljuk őt, vagy egyszerűen csak rádöbbenünk, hogy bizony mi is függünk valamitől és bizony ez se más. Egyszerű és változatos eszköztárral dolgozik. Joe kezdettől fogva elítéli önmagát,

Seligman kezdettől fogva kérdés nélküli elfogadással beszél a függőségről. Trier hagyja, hogy bennünk szülessen meg az igaz középút.

Nem kis rendezői bravúr, hogy a film két fiatal női főszereplője is modell, tehát amatőr színész. Stacy Martin olyan hitelességgel alakítja a fiatal Joe-t, megkérdőjelezhetetlenül tiszta és őszinte, amit játszik. Ez a szöcske alakatú lány tökéletesnek bizonyul Joe szerepére: teste fiúsan sima és egyszerű, csupán a szemében van valami finoman nőies. Ő Lars von Trier tökéletes fehér vászna egy vágyakkal teli történet elmeséléséhez. A téma hatalmassága nem ilyeszi meg az alkotót. Epizódokban mesél, s habár általában lineárisan, a történetek mégsem kapcsolódnak szorosán egymáshoz. A film drámai csúcspontja is egy különálló epizódhoz kapcsolódik. Joe először akkor találkozik azzal a ténnyel, hogy szenvedélyével mások életét is tönkretetheti, amikor egyik szeretője otthagyja miatta a családját. A lépcsőházban megjelenik Mrs. H. (Uma Thurman) három gyermekével, bebocsátást kér és egy hosszú jelenetben mindent megtesz azért, hogy a gyermekek mélyen fejükbe vessék azt a szobát, ahol ez a fiatal nő és az apjuk tönkretették az életüket. A jelenet egyszerre fojtogató és komikus. Uma Thurman és Stacy Martin játéka teszi azzá. A tragikum pedig, hogy a fiatal Joe-ban ezután sem változik semmi sem.

Az egész filmben összesen talán öt percnyi pornográfia mondható képsor van, és azok is mind dramaturgiai szerepet kapnak. Amikor az egyik epizód azzal kezdődik, hogy Joe-t különböző férfiakkal látjuk párhuzamosan szexelni, és már azt hihetnénk, hogy ennél a 80-as évek pornófilm előzetesére hajazó képsornál elérkeztünk a trieri naturalizmushoz, kiderül számunkra, hogy mindezt csak azért látjuk, hogy utána megtudhassuk azt is, Joe miként hazudja minden férfinak, hogy vele volt először orgazmusa, s miként okoz ezzel örömet embertársainak.

Ez megint csak arról tanúskodik, hogy a rendező nem pusztán a natúrsgában szerette volna megmutatni a nimfomániást, hanem egyszerűen csak mesélni akart róla egy történetet.

A nimfomániás első részén tehát azt érezhetjük, hogy Trier felülkerekedik minden sztereotípián, ha beszél róluk, ironikusan beszél, mert nem megmondani akar, hanem elmondani. Hollywoodi rutinnal, pontossággal és igényességgel elkészített európai film ez. Azon ritka koprodukciós esetek egyike, amikor a külcsín az igazán igényes szellemi tartalommal találkozik.

Az első film a remény. Joe sok felületes testi kapcsolata után újra rátalál első gyermekkori partnerére, Jerome-ra, akivel – életében először – szerelmbe esik. A nimfomániás végre egy személyben találja meg az érzelmi és

a testi társat. És akkor egyik pillanatról a másikra megszűnik az orgazmusa. Egy sötétbe forduló képpel hangzik el a film záró mondata: „Nem érzek, nem érzek semmit.”

28 2

Az első film vége magában rejti a második rész brutalitásának lehetőségét. Ott folytatjuk, hogy miután a nő teljesen kétségbe esik, Joe-nak és Jerome-nak megoldást kell találnia a nő kielégületlenségére. Eközben gyermekük születik, Joe nem tudja megélni az anyai szeretetet. Az eddig főleg hollywoodi akciófilmekből ismert Shia LaBeouf, egy finoman rendezett, őszinte monológban arra kéri Joe-t feküdjön le más férfiakkal is, hátha az változtat valamit kettejük boldogtalanságán.

Elkezdődik az elhidegülés, a végeláthatatlan hajsza Joe orgazmusának megtalálásáért.

Ebben a filmben, az előzővel ellentétben, megalázó, megrázó jelenetek sorát kell végignéznünk. A történet a fent említett monológ után Charlotte Gainsbourggal folytatódik tovább. A rendező innentől egyértelműen arra törekszik, hogy megundorodjunk a látványtól. Egy elhasznált, véres, használhatatlan testet látunk, ami a vágyak utáni rohanásban tönkreteszi a nő életét. Joe nem csak a férjét és a gyermekét veszíti el, hanem a méltóságát is.

Ez a film már egyáltalán nem olyan emelkedett és független, mint az előző. A rendező régi, jól bevált eszköztárát használja fel a megbotránkoztatáshoz. Negatív érzéseket ültet el bennünk Joe-val kapcsolatban, meg sem hagyja a lehetőséget, hogy esetleg megsajnáljuk. Ő rontotta el a saját életét, nem tudott uralkodni önmagán, úgy kell neki – érezzük a film első felében, de akkor jön a dramaturgiai fordulat.

Miután Joe-ban szenvedélye miatt senki sem bízik, és mivel a terápia sem segít rajta, kirúgják az állásából, új foglalkozás után néz. Csatlakozik egy nem-hivatalos adósságbehajtó csapathoz. A szenvedés amit átélt, és a férfiáról gyűjtött rengeteg tapasztalat hamar a szakma legjobbjává teszi.

Joe egy alkalommal azzal veszi rá az egyik ügyfélt a fizetésre, hogy egy esetleges zsaroláshoz felfedi a férfi legtitkosabb vágyait. Miután kiderül, hogy a férfinak pedofil vágyai vannak, Joe megsajnálja őt.

Érdekes pontja ez a filmnek, mivel ez az első alkalom, hogy Seligman nem érti meg Joe-t és a történetet. Joe azzal érvel, hogy annyi ember lehet a világon, aki ilyen vágyakat hordoz magában, mégis el tudja azokat nyomni egy egész életen keresztül. Ő egy ilyen embert tett tönkre akkor, amikor felszínre hozta azokat az érzelmeket, amiket talán maga a férfi sem ismert.

Joe megváltozik. Egy időre rendeződik az élete. Egy iskolában talál egy tinilányt, P.-t, (akit a szintén modell, Mia Goth alakít) akinek, mivel bűnöző családból származik, könnyen a pártfogója lehet. Mikor a lány nagykorú

lesz, Joe magához veszi, és az anyai szeretet mellett egy régen érzett testi-lelki szerelem érzését is újra megtapasztalja.

Amint azt a legelején említettük, amit Lars von Trier felépít azt teljesen le is rombolja. A második film a reménytelenség. Joe végül a féltékenységűtől vezérelve majdnem lelövi az újra felbukkanó Jerome-ot, aki a film végén elszereti tőle P.-t. Mivel a fegyver nem sül el, Jerome majdnem halálra veri Joe-t, majd a szeme előtt szexel szerelmével, P.-vel, majd ezek után még P. is levizeli az összevert nőt. Ezután fedezi fel Seligman Joe-t a sikátorban.

A túlkoreografált leszámolás után, mintegy utolsó reménysugárként várnánk a feloldozást a rendezőtől. Joe az aszexuális Seligman-ben igaz barátira talált. Legalább ez – gondoljuk –, de akkor a záróképben Seligman, miután Joe elaludt, visszatér a nő szobájába, közeledik a nőhöz, egy lövést hallunk és sötét. „Héj Joe, kezedben a fegyverrel, mondd hova méysz?” – hallgatjuk a jól ismert dalt a címszereplő színésznő hangján, miközben legördül a stáblista.

A történet, a dramaturgia, a szövegkönyv, a rendezés, az alakítások, a zene, a fényképezés – mind a két filmnél hasonlóan harmonikus összképet alkot. Mégis csak az első film után érezzük azt, hogy egy olyan előremutató filmalkotást láttunk, ami az életrajzi filmek között is, a társadalmi szélsőségek ábrázolásában is újat tudott mutatni. Épp ezért, hiába mondhatjuk, hogy ez a két film két külön kezelhető alkotás, nem tudjuk úgy megnézni az elsőt, hogy ne akarjuk utána látni a másodikat is.

Új Forrás 2015/1 – Szabó Márton István: Nem érzek semmit
Lars von Trier: A minifonánias 1-2

„Az a kis sáv, az érdekel, ez a köz az ismert és az ismeretlen határán.” – mondta a költő a Budai Katalinnak adott, 1993-as interjújában. És ez a vallomás az azóta eltelt húsz év verstermésére is áll, különösen az utóbbi évtizedben

30 Török Sándor Mátyás „A SZAVAK ALATTI VALÓ” KERESÉSE

Bertók László: *Ott mi van?*

keletkezett, a költő nyomán „öregség-verseknek” nevezhető opuszokra, melyeknek legújabb gyűjteménye a 2014-ben megjelent *Ott mi van?*.

A cím a Csorba Győzőhöz írt *Mi van a halál után?* című versből szár-

mazik, ennek megfelelően a kötet központi témájának az elmúlás kérdése tekinthető. Külön figyelmet érdemel a költő ama gesztusa, hogy a vers utolsó három szavát választja meg a kötet címéül. A „Mi van a halál után?” kérdés helyett, mely meglehetősen határozottsággal jelöli meg tárgyát, az „ott mi van?” szerepel a borítón, mely bármennyire is határozott rámutatást sugall, valójában nem nevezi meg azt, amire kérdez. Ennél is bizonytalanabbnak tűnik a vers zárójeles közbeékelésekkel megszakított utolsó mondata: „S ahol te vagy / (ha vagy), ott (lent?, fönt?), ott mi van?”. Így alakul át, egészül ki a „Mi van a halál után?” kérdése azzal a kérdéssel, hogyan lehet beszélni arról, amiről semmi tudomásunk sem lehet, amit félünk vagy nem is akarunk kimondani, de mivel egész életünkre döntő hatással van, mégis beszélnünk kell róla.

És ez a „kell” sürgetőbb parancs egy költő számára, mint bárki másnak, különösen, ha az illetőt Bertók Lászlónak hívják. Az „emberré az tesz, ha megszólalok” parancsa ez, mely, ahogy az egész életmű során, az új kötetben is összefonódik egy másik, ugyanilyen fontos belső parancssal, amelyet köznapi értelemben hitelességnek, tulajdonképpen értelemben talán a tárgy iránti hűségnek, alázatnak lehetne nevezni. Az *Ott mi van?* versei az ismeretlenre, a kimondhatatlanra, „a szavak alatti való” kimondására keresnek szavakat: „Csak a csontok csendje hunyó, / az óceán tekintete, / az eget tükröző mese, / a hang nélkül folytatható.” (*Nem a beszéd már, nem a szó*). Noha a kimondhatatlan kimondására törekedni eleve kudarca ítélt vállalkozásnak tűnhet, a „kell” parancsa mégis tette, egy új nyelv megalkotására ösztökéli a költőt.

E versnyelv, mely már évtizedekkel ezelőtt kifejlődött Bertók költészetében, jelen kötetben háromféle formában is megjelenik. Az első ciklust a *Hangyák vonulnakból* ismert *hosszúkák*, azaz kb. harminc-negyven soros szabadversek, a másodikat azok a három négy soros versszakból álló művek alkotják, melyeket a költő *pillanatkáknak* nevezett a *Pénteken vasárnap* fülszövegében. Az utolsó, harmadik ciklusban epigrammaszerű, kétsoros versek vannak, melyek tömörsége a *Háromkák* „magyar haikuit” is felidézi.

A *Menekül, magyarázkodik* ciklus hosszúkái belső monológok, nyelvük első olvasásra közel áll a mindennapi nyelvhez, ám erősen retorizáltak. Néhány hosszabb körmondatból felépülő szerkezetüket egy-egy a tárgyhoz kapcsolódó, zárójelbe tett megjegyzés, kérdés, leggyakrabban a zárójel megelőző szó szinonimái szakítják meg. „De mostanra a szavak is elbizonytalanodtak [...] – írja a költő a *Körberajzolni a kanál vizet?* c. szövegében – S mintha csak a szinonimáikkal, az ellentéteikkel, a zárójellekkel, a mögójük tett kérdőjelekkel lehetne kifejezni az eredeti (az igazi) jelentésüket. Vagy úgy sem.” A zárójelbe tett szavak azonban mégsem az egyértelmű kifejezést szolgálják, hanem annak lehetőségfeltételeit teszik kérdésessé. A többszörösen összetett mondatok közbeékelésekkel való megszakítása nehézkessé teszi az olvasást, elbizonytalanítja a befogadót, ekképpen közvetítve az elmúlással szembenező lírai én lelkiállapotát.

Egészen máshogy közvetítik ezt a bizonytalanságot az *Egyre közelebb* ciklus pillanatkái. Ezekben a rímes, szimultán verselésű, kötött szótagszámú forma sajátos nyelvi szerkesztésmóddal párosul, amelyet Vasy Géza kifejezésével élve a *hiátusos* szóval lehetne jellemezni. Közeli rokonai e művek a bertóki szonettnek, amelyet a már idézett interjúban találóan jellemzett maga a költő: „Kihagyások, szó- és mondat-elharapások, a meglepő grammatika, a betongerendaként egymásra zuhanó sorok, amelyekről aztán kiderül, hogy mégis kapcsolódnak, ízesülnek egymáshoz.” A pillanatkák, ahogy nevük is utal rá, képesek benyomások, hangulatok rögzítésére, mint az *Az alatt szálló nap, ahogy* kezdetű vers mutatja: „Az alatt szálló nap, ahogy / lyukon, korláton át besüt, / összeköt kívülről és belülről, / s a nyurga árnyék is ragyog.” Vannak közöttük ironikus darabok is: „Kriszkrakszok, pacnik, áthúzások, / a galambdúcban varjú károg, / föl-alá sétál, elröpülne, / de nem nyílik ki, csak a csőre.” (*Mintha a csőrük édig érne*). A hiányos mondatok egymásra pergetése azonban a legtöbb versben, különösen a kérdő modalitásúakban a csillapíthatatlan megoldáskeresést és az ebben való hit megrendülését fejezik ki: „Vajon a józan ész? Az így úgy a vég? / A mindent befedő semmi? A por? / Az, ahogy megpróbálsz repülni még, / s elszáll a perc belőled, amikor?” (*Vajon csak az öregség, az idő?*).

Bertók költészetében új fejleményt jelentenek a *Firkák a szalmaszálla* ciklusban szereplő kétsorosok. Korábbi kötetei közül egyedül a *Kettészakadt villamosban* találhatóak egyenként két sorból álló, önálló címmel ellátott, ciklust alkotó versek. Ez utóbbiak, a „magyar epigrammák” azonban rímtelemek, disztichonban íródtak, csattanót tartalmaznak – tehát a hagyományos epigramma műfaji keretein belül maradnak. A *Firkák a szalmaszálla* kétsorosai – bár a csattanó nem hiányzik belőlük – változó szótagszámúak, rímeselek

és ütemhangsúlyos verselésűek. Tartalmukat tekintve öregség-versek, hangulatuk pedig inkább a „magyar haikkal” rokon. Ugyancsak a *Háromkák* mutat hasonlóságot az egész ciklus szerkezetében: itt is kilenc-kilenc darab két-soros alkot egy-egy nagyobb egységet.

32 Ebbe a három öntőformába, ezen a három nyelven foglalható szavakba Bertók számára a kimondhatatlan. A kimondhatatlan, amiről beszélni akarunk, de nem tudunk, mert az maga a rejtély; vagy amiről senkinek sem akarunk szólni, de mégis muszáj; a kimondhatatlan, ami egyszerre az, amiről nem tudunk beszélni, és az, amiről nehéz beszélni. A hétköznapi nyelven el nem mondhatót a költő versbe foglalja. Bertók háromféle verset is megalkotott, hogy ez sikerüljön. Az öregedés, a „hosszú elmúlás” minden, fájdalmát, kérdését megköltötte. „Apránként halunk meg, aki szeretett bennünket és elmegy, az mind elvisz belőlünk egy darabot.” – mondja egy korábbi írásában, a *Fodor András halálára* írt nekrológban. A hosszú elmúlás egyenes következménye az elmagányosodás, a rádöbbenés, „hogyan egyre inkább / magával beszél meg mindent [...] mert mindenki, / aki arra a hullámhosszra volt / beállítódva, meghalt” (*Helybenhagyja az ítéletet*). A költő ebben a magányban egyre gyakrabban fordul elhunyt barátaihoz, mestereihez, a *Ceruzával ír* című versben Fodor Andráséhoz, a már idézett *Mi van a halál után?*-ban Csorba Győzőhöz. Jogosan merül fel benne a kérdés, mi vezet ehhez a magányossághoz, miért nem érti, miért nem tudja magát megértetni az élő kortársakkal, akik még körülveszik. „Az egyetemes »szerkezet« / romlott el, s nem képes tisztán (világosan, / szabatosan) kifejezni, kidobogni a pillanatot? / Benne zavarodott meg a vízszintező, / robbant fel a közvetítő vonal, gabalyodott bele / a világ a gondolkodás előtti »önmagába«?” (*Dühöng, szétrobban, a „plafonon van”*). Egyre gyakrabban kénytelen szembenézni önmaga elmúlásának kézzelfogható tényeivel, testi-lelki tüneteivel: az emlékezet kihagyásaival, az érzékszervek tompulásával, és egyben kedélyállapotának borúsra, cinikusra fordulásával. Mindezt olykor egyszerű megállapításként, máskor csipetnyi iróniával juttatja kifejezésre: „A szemed, az orrod, a nyelved, a füled... / S ahogy ez is, az is megpróbál nélküled.” (*Nélküled*); „Ágyasává ölelt a fájdalom. / Kielégíteném, de nem tudom.” (*Telhetetlen*).

És mindezek közepette (vagy éppen ezek folyamányaként) mintha fellevenednének a költőben azok az ifjúkori események, melyek nem csupán költői indulását, érvényesülését hátráltatták, de egész személyiségére, az emberekhez, a világhoz való viszonyára is hatással voltak. Nem egy versében kísért annak az emléke, hogy 1955-ben az ÁVH ellenséges tartalmúnak vélt zsengei miatt letartóztatta, és az államrend elleni izgatás büntettségével nyolc hónap börtönre ítélte. Egy példa a sok közül az *Ahogy a saját hülyesége* című vers: „Ahogy a rács megakad benne, / s önbecsülése, mint a pernye, / mintha

tényleg megtette volna, / készen áll kötélre, bitóra." A *Farkasszemeznek* című kétsoros a maga tömörségével, egyszerűségével a jelenben is kísértő múlt nyugtalanságát érzékelteti: „Játszik benned egy extrovertált gyermek, / s a téboly, hogy halálíg megfigyelnek.”. Nem véletlen, hogy a *Menekül, magyarulkodik* című versben az önmagára reflektáló ént milyen hasonlattal illeti: „s ha miközben engedelmesen (rutinosan?, ösztönösen?) »munkálkodik«, s az egyik fele (úgy tűnik), figyel csak, megfigyeli a másikat, sőt, mint egy »tmb« (titkos megbízott), árulkodó (besúgóí) jelentéseket »írogat« (a tartótisztjének?, kinek?)”. Az öregség létállapotára vonatkozó reflexiót az egész kötetben újra és újra áthatja, meghatározza a fiatalon átélt kiszolgáltatottság: „Ifjan, a börtönben összeestél egy zsák alatt. / Vénen, a bőrödben a rab is, a zsák is te vagy.” (*Zsák alatt*).

Az elmúlásnak való kitettség elviselésében talán egyfajta tartás, a fájdalmak emelt fővel való tűrése jelenthet segítséget, a betegségnek, az enyészetnek az utolsó leheletig való ellenállás; persze egy csipetnyi ironiával fűszerezve: „Rajtad áll vagy bukik, hogy kitessek, / az öregség több, mint a betegség.” (*Rajtad áll*); „Fáj, leszakad a vállad, a nyakad? / Emeld magasra a homlokodat!” (*Tanács*). De emellett egy sajátos életfilozófia is megfogalmazódik Bertók költeményeiben, mely a helyzet elfogadására int. A „lüktetés” szó, mely már a korábbi kötetekben is megjelent, több versben felbukkan, és egy, az állati létformához közel álló életet jelent. A pusztá ráhagyatkozást a dolgok folyására, a történésekre. Ez nemcsak felejteni segíti az emberi gondokat, hanem közelebb hoz a valódi élethez. „Az állati lét – ahogy Bertók fogalmaz a fentebb idézett 1993-as interjújában –, a fű, a fa sokkal közelebb állnak az igazi valóságához [...] A természetközeli létezők, amiket többnyire lenézünk, amiket megeszünk, jobban értik az igazi jeleket, csak mi nem tudunk velük kommunikálni.” Ez a filozófia, az éltető lüktetésre való ráhagyatkozás gondolata bomlik ki a kötet talán legszébb versében, a *Spontán, feladat nélkül* címűben, melyet érdemes teljes terjedelmében idézni:

*Spontán, feladat nélkül,
ahogy a világ készül,
lüktetni, ami éppen
megvalósul a részben.*

*Nem is gondolni rá, hogy
mi okból, mért csinálod,
csak elmerülni benne,
mintha a tested lenne.*

*Élni a folyamatban,
éhes lovak a zabban,
s ha már se szó, se vágyak,
meghalni, mint az állat.*

34

A lüktetés szó, noha eredendően passzív jelentésű, a versben cselekvő igeként szerepel: „lüktetni [azt], ami éppen / megvalósul a részben”. Bertóknál a lüktetésre való ráhagyatkozás nem passzivitást jelent, hanem valamilyen cselekvésre való ráhagyatkozást. Ez a cselekvés meglátásom szerint az írásra utalhat, arra a tevékenységre, melyben a költő „megvalósíthatja a részben” azt az egészet, mely egyáltalán életben tartja. Egy másik, Örkény Istvánnak ajánlott versben ugyanez a lüktetés a dobozkészítés monotonitálásában valósul meg:

*Az ujjak, a kéz, az agy, és a testen kívüli,
a kényszerítő (megengedő?) »mindenség«
együttes mozgása, a benne való alámerülés,
a környezethez, a körülményekhez s a
lehetőségekhez igazodó (az érzett, az átélt,
a fölfogható) időtlen lüktetés ragadja magával,
a gondolkodást (a fantáziát?, az ítéletet?,
az életet?) a testre bízó bizonytalanság
(alázat?, törvény?) bódítja el,
irányítja, öleli (löki?) bele a pillanatba.*

(Hogy dobozokat készítsen)

Ez az a lüktetés, amelyet az írás során átélhet a költő, s ami ezért újból és újból a költészethez löki vissza: „Mert a konklúzió mindig ugyanaz lesz, / mint az anyaölbe, menekülsz a vershez.” (*Konklúzió*). E nyugodt állapot eléréséhez segíthet hozzá az elmúlást megéneklő költészet, és ennek tudatában fogalmazhatja meg Bertók a kötet utolsó előtti versében a kérdést: „Most akkor az utolsó szalmaszál tart? / Vagy firkáid tartják a szalmaszálat?” (*Szalmaszál*). És így juthat el a kötet végül a föltámadás (pozitív?) végkifejletéhez: „Tükör fölöttem, föld alattam. *Föltámadtam, jaj, föltámadtam.*” (*Föld*).

Bertók László új kötete – meglátásom szerint – az életmű kiemelkedő darabja. Az öregség minden nehézségét, kérdését, egész ingatag léthelyzetét a „cél tudatos bizonytalanság” erejével vizsgálja meg, mélyíti el, és teszi a költészet tárgyává. Formai változatosságával elejét veszi az egyhangúság vádjának, melyet a korábbi kötetekről írva némelyik kritikus szóvá tett. Az új versforma megjelenése bizakodásra ad okot, hogy a 243 szonett és az ugyanennyi haiku után a költő műhelyében készülhet még egy új kötet három az ötödiken darab kétsoros verssel. (*Magvető, Bp. 2014*)

Baudelaire-ismeretem nem mai keletű: már a gimnázium harmadik osztályában rávettem egy fiatal piarista novíciust, tanítson franciául, olvassunk klasszikus francia irodalmat, és a leghevesebb lázzal Baudelaire-re gondoltam. Így szerettem volna megtanulni ógörögül épp az evangéliumokból, így jártam fel egy rongyoskodó pécsi tudós dohos lakásába, hogy Máté verseiből közelebb férközzek Jézus alakjához. Fogalmam sem volt, ma már tu-

Báthori Csaba 35

EGY MEGBOTRÁNKOZÁS TÖRTÉNETE

Baudelaire olvasása közben

dom: Lessing kora óta, Bruno Bauer, Arthur Drews, Rudolf Bultmann és mások könyvei óta ez a szándék megvalósíthatatlan. Jézus személyisége az elmúlt kétszázötven év bibliakritikai földrengései következtében tökéletesen kilúgozódott az evangéliumokból.

De Baudelaire-t később is, a cáfolhatatlan ifjúkori kedvencek közül a legtovább, megőriztem állócsillagnak, – szellemi polcaimon az ő szobra hosszú évtizedeken át sem kezdett repedezni. Verseinek sötét, sátános ragyogása, eszméletének bűnbánatos édessége, a Rosszban szépséget kereső mániája, a Sátán nevéen megszólított Isten állandó rítusos megidézése lenyűgözött. Utólag úgy látom: a szegénység, romlottság, züllöttség, a góg, érzékiség, gyűlölet, a magány és más sorstalanság gödreiből fel-felsőhajtó eretnek gesztusai ugyan először meghökkentettek, de aztán mindig megtaláltam a mentséget, és a belső felmentés mindig elég volt ahhoz, hogy újra meg újra elővegyem *A romlás virágait*, és a költő egyéb műveit. Kirívó különcdéseivel szembeni ösztönös tartózkodásom nem keményedett erkölcsi irritozattá, semmiben nem csorbította a versek esztétikai varázsát. A versek buja, szürkés-fekete tömjénfüstös nyelvazete ma is elragad, a forró és szokatlan metaforák villogása a nagy költészet levegőjét árasztja, és Baudelaire költői síkra emelt, lenyűgöző öltözetbe bujtatott reflexív nyelvi csúcspontjai megakadályozzák az elhidegülést. Sorokat olvasok, egyes feledhetetlen fordulatokat, és úgy érzem, a régi kötelezettség nem lazul. *A L'héautontimoruménos* záró szakaszát nem lehet megrendülés nélkül felidézni: „Saját szívem vámpirja vagyok, / – Egyike azoknak a nagy Elhagyottaknak, / Akik örök nevetésre vannak ítélve, / És akik nem tudnak többé nevetni!” *A nap (Le soleil)* utolsó szakaszából csak egy fordulatot idézek a napfény delejéről: „Amikor – akár egy költő – leszáll a városokba, / megneemesíti a legközönségesebb dolgokat...” Örökre levett, és azt hiszem, örökké le fog venni a lábamról *A hattyúban (Le cygne)* megfogalmazott gondolat, változatlanul meggyőző a vers részvevő hangja mindazok iránt, akik valamit végleg elveszítettek.

„Mindenkire [=gondolok], aki elveszítette, amit soha, soha többé nem /
Lehet megtalálni, azokra, akik könnyel táplálkoznak, / És akik úgy szívják
[=táplálékukat] a Fájdalomból, mint egy jó nőstényfarkasból!” *A vakok (Les*
aveugles) az én tudatomban most már örökre „mintha a távolba néz-
36 nének”, miközben „határtalan feketeségben vándorolnak, s ez az örök
némaság testvére”. És ha vakot látok, ki emelt fejvel a semmibe néz,
hallom Baudelaire-t belülről: „Ez a sok vak, ez vajon mit fürkészk az Égen?”

A kényelmetlen gyanú sejtelmeit, emlékszem, a költőnek ez a mondata
gyorsította fel: „Gondolkodásra De Maistre és Edgar Poe tanított meg.” Poe
még hagyján, az ő emberi alakját is eltakarja a művészete; jobb nem is kutatni
erkölcsi horgonyzatát. De Joseph De Maistre? Ez a kíméletlen ámokfutó, aki
egész életében (1753-1821) alig töltött egy kis időt Franciaországban, de az
egyik legvérmesebb nacionalista volt, a francia forradalom ádáz ellensége,
s a legkegyetlenebb teológiai érvelés ősmintája. Azt hirdette: a forradalom
a Sátán műve, egyetlen száraz rákos szövődmény Európa testén, tehát összes
következményeit a legkegyetlenebb módon meg kell semmisíteni. De nem
csak a forradalom az egész emberi nem ellensége, hanem ilyen a protestan-
tizmus is: az nem is vallás – mondja –, hanem csak tagadás, bomlasztás. De
Maistre Dantéra és Miltonra emlékeztető látomásokban ecseteli a forradalom
történetét, azt „örültek, bolondok és bűnözők vitték végbe”, harsogja. Hadba
szólítja a pápaságot, mondván: a háború isteni folyamat, és a kereszténység
soha nem bizonyult méltóbbnak Istenhez, és az emberiség soha nem volt ne-
mesebb, mint a háborúban. Isten De Maistre szemében a seregek ura, a Ter-
mészet ura, ahol az ölés törvénye uralkodik; az egész föld egy véres oltár, és
Isten mindig az erősebb seregekkel tart, persze, csak a Jobboldalon gyilkoló
seregekkel. „Üdv vér által.” „Minden keménység vétlen a reptíliák megse-
misítésében, ha szükséges [a szerző a protestánsokra céloz]. Ha egy – láza-
dók által kirobbantott – háborúban mindkét oldalon 100 ezer ember esik el,
akkor a szuverenitás oldalán 100 ezer nemes áldozattal 100 ezer gyilkosság
áll szemben. Ilyen egyszerű igazságokat senki nem vonhat kétségbe”, hábo-
rog De Maistre. A rabiátus francia katolikus szerző már olyan fesztelenül és
nagyvonalúan számol az „emberanyag”-gal, mint majd számos 20. századi
tanítványa a világboldogító vezérek hadiszállásain. Mít 20. század! Már Na-
póleon azt sziszegi Metternichnek Erfurtban 1813. június 26-án: „Egy olyan
embernek, mint amilyen én vagyok, keveset számít egymillió katona élete.”
És hasonlóan nyilatkozik Sztálin is, Milovan Gyilasszal folytatott beszélgeté-
seiben, 1944/45-ben. De Maistre szemében így fut a lánc: protestáns=jako-
binus=kommunista.

Mit mondhatok még? Isteníti a spanyol inkvizíció módszereit, az igaz-
ságosság és irgalom példájának tekintti azt a korszakot, és folyton hangot ad
meggyőződésének: „az ember természettől fogva rossz”, lelke fogoly az

anyag börtönében (gnosztikus gondolat), és ki kell onnan szabadítani. Rómáért rajong, undorítja a keleti ortodoxia, megveti a görög szellemiséget, amely a libertarianizmus gyűjtőneve az európai szellemtörténet régebbi századaiban. Hát nem vagyunk-e még ma is pogányok a görög hagyaték miatt? – kérdi De Maistre. A görög volt az első nemzet, amely tagadta Istent, egyszerűen képtelen volt valami nagy vallási, erkölcsi világakcióra; a görögök eretnekek voltak a politikában, vallásban, filozófiában.

37

Ha őt olvasom, a Nyugat későbbi „keleti politikájának” szándékai körvonalazódnak, az az esztelen ábrándvilág, amely sokáig lengedezett a Vatikán falain belül, és nyugati vezetők elképzeléseiben. Mondanom se kell, De Maistre a világ efféle nemes jobbításában döntő szerepet szándékosan lát a prelátusok hadának, a nemesség kiváltságos rétegeinek és az állami katonai rendeknek. Ne a tudomány, ne a művészet, ne a Tudás vezesse az emberiséget a konzervatív igazságokhoz, hanem az említett méltóságok – mondja. A népeknek nincsen joga töprengni az erkölcsi-szellemi viszonyokon, „nekik megmaradnak a természettudományok, szórakozásra”.

De Maistre megveti a természettudományokat, gyűlöli Voltaire-t és az egész 17. századot, irtózik nem csak a társadalmi forradalmak gondolatától, hanem általában minden „mozgás”-tól, változástól égen és földön. A politikai reakció általában hosszú ideig figyelmen kívül hagyja minden nagymérvű földrengés jeleit, így volt ez Kopernikusz világrengető művével (*De revolutionibus orbium caelestium*), amely megjelenése után csaknem 100 évvel, 1616-ban került indexre. A mozgás utálat a történelemtől, az evolúciótól, minden új rend születésétől való ősi rettegés gondolati, szellemi álláspontja, és a görög filozófiától kezdve napjainkig indokol minden újítással szembeni berzenkedést. Hérakleitosz, a változás eszméjétől megborzadva, azt mondta a világegyetemről: a legjobb esetben is csak „céltaianul magasra halmozott trágyadomb”. Ő is azt hirdette, hogy a társadalomban mindenkinek előre meghatározott, mozdíthatatlan helye van, a szociális szerkezet érintetetlen, az arisztokratákkal kell szövetkezni mindenféle felforgatás ellen. Semmi változás, semmi forradalom: „az efezusiak jól tennék, ha férfi-tagjaik felkötnék magukat, és a várost átadnák a kiskorúaknak”, gúnyolódott.

Hérakleitosz némely egyéb gondolata is nyomot hagyott De Maistre és Baudelaire eszmevilágában. Megvetette a demokrácia eszméjét: „ne legyen közülünk senki a legjobb; ha van ilyen, az keresse máshol a szerencséjét”. Az ember rossz, még azt sem veszi észre, amiben megbotlik. Továbbá: „Legyen törvény köztünk, hogy egyetlen ember akaratának hódolunk.” És még azt mondta: „Aki harcban esik el, azt magasztalják az istenek és emberek... Minél nagyobb az esés, annál fenségesebb a Sors... A nemes lelkek

főleg erre törekszenek: örök dicsőségre... Tízezer tetem felér egyetlen kiválósággal." Hérakleitosz erkölcsi relativizmusát (*A Jó és a Rossz egy és ugyanaz*) később a legreakciósabb gondolkodók örökölték. És Karl Popper azt mondja a *Nyitott társadalom és ellenségei* című művének első könyvében: nem egészen véletlen, hogy Hegel, aki annyi mindent átvett Hérakleitosztól és annyi mindenben megtermékenyítette a modern historicista áramlatok gondolkodóit, a „francia forradalom elleni reakció egyik legkíméletlenebb ellenfele volt”.

De Maistre csodálattal tekint az egyiptomi piramisokra, Egyiptom csatornarendszerére, Babilon és Palesztina régi városfalaira, a régi rend összes nagy központjának félelmetes épületkolosszusaira: a római Szent Péter templomra, az Alhambrára, a Louvre pompájára, a régi monarchák rendíthetetlen emlékét őrző archívumokra. Ámulattal idézi meg a múltat: a katonai erő eredményes kegyetlenségeit, a bürokrácia félelmes masinériáit, a babiloni istenkirályok, fáraók, spanyolországi arab uralkodók fényűzését, a kalifák polgári és vallási önkényuralmát. „Minden mozgás kárhozatos: az idő kényszerű dolog, gonosz adottság, amelynek semmi más célja nincs, mint az, hogy befejeződjék.” De Maistre a *tisztogatás* eszméjének egyik nagy előfutára. Az isteni eredeti önkényúri hatalom jogosult megteremteni azt a hierarchikus, lerombolhatatlan Világot, amely örökre biztosítja a véren szerzett Üdvrendet, a kevesek boldogságáért kivívott uralmat. Voltaire-gyűlöletét így fejezi ki: csodálat és utálat közti hányódásaiban néha arra gondoltam, szobrot állítok neki... mégpedig egy hóhér keze által. De Maistre tehát a *hóhér eszményét* mutatja fel mindenfajta felvilágosodás gondolatrendszerére ellen. A *Les soirées de Saint-Petersbourg* (*Szentpétervári esti beszélgetések*) első fejezetében vázolja fel a *hóhét portréját*, ezt a bestiális és barbár lázálmat.

Milyen a hóhér? Rendkívüli lény. A világ egyetlen bitófa, a bitó pedig oltár, amelyen könyörtelenül be kell mutatni az emberáldozatot a múlt és a helyreállítandó isteni Egyensúly érdekében. A hóhér szinte földöntúli teremtmény: mindenkivel szemben hatalmat képvisel, mindenkin végrehajthatja a Legfőbb Úr akaratát. Ő a félelmetes, borzasztó kapocs a félelmében vacogó társadalom egyes tagjai között. Szó szerint: „ő a rettegés maga... Fosszátok meg a világot ettől a felfoghatatlan ügynöktől, és abban a pillanatban káoszba fullad a Rend, királyi trónok dőlnek össze, és megsemmisül a társadalom.” Halljuk a szavakból, micsoda nyers beszéd ez, a vérbíróság nyelve és gyakorlata, a későbbi fasizmusok elővételezett jelszóegyüttese. Persze, nem De Maistre az első, aki egyfajta polgári vallást követelt; és azt akarta: minden állampolgárt kötelezni kell a vallási-politikai hittevérsre. A politika elvárásával átítatott vallás a haza oltárain sokszoros önkéntes áldozatot követelt, vért és verítéket: a pap vegye tudomásul, hogy a hazafias hadjáratok szócsöve; a katona tanulja meg, hogyan kell meghalni *pour la patrie*; a szülő

nők tudják meg, hogy a hazának szülnek gyereket; és ha azok elpusztulnak a harcban, mondjanak köszönetet a „vezetés”-nek, hogy elfogadta áldozatukat. Így születik meg a hazafiasság kultusza a koszorúk, lövészárkok, emlékművek, díszsírhelyek, rituális hazafias ünnepek és hőssé nyilvánítási határozatok szaporodásával. Isten, haza, király, pápa (hit, alávetés, függőség, lelki kisajátítás): a régi-új hatalmi szerkezet alapjairól nincs mit vitatkozni -mondja. -De előbb „tökéletesen meg kell ölni a 18. század szellemét.

39

Remélem, mindebből a vázlatos ismertetőből kiderül, hogy De Maistre a későbbi fasiszta hatalomgyakorlás szellemét és konkrét gyakorlati módszertanát készíti elő. Csak a pökhendi, vérszomjas és baromi hatalomvágy mondathatja egy ilyen manicheussal: „Mit érdekel engem Spinoza? Voltaire csak azért vette védelmébe Callast, hogy neve felbukkanjon az újságokban.” Mindenesetre ő volt az, aki megölte a reményt, közönséges számháborúvá silányította harcterek eseményeit, igazolta és értelmesnek hazudta az értelmetlen halált, a mágikus hatalom játékszerévé torzította az elitet, vakká tette a katolikusok hitét, megnehezítette a társadalmi rétegek mobilitását, és abszolút erényes tetté mesterkedte az önkéntes halált.

Utolsó művében (*A pápáról; Du Pape*) megdöbbenő elegyben szórja elének megújulástól való félelmeinek, a régiség iránti sóvárgásainak, a tudományok elleni dühének, háborús magasztalásainak vérgőzös maximáit. De Maistre amúgy is megittasult szavakkal magasztalja és isteníti a véres harcot (olvasása a későbbi Ernst Jünger kegyetlenségét idézi), a természet legmélyebb törvényének nyilvánítja az ölés, a megsemmisítés hajlamát, és minden élőlény elpusztulásának látványa szinte kéjes borzongást vált belőle. Talán nem árt itt megemlíteni, hogy De Sade márki szexuális vágyfantáziái is csak katolikus – ferde és sérült és torz képet nyújtó katolikus – szellemi-lelki talajon foganhattak meg. A katolicizmus évszázados test- és öröm-ellenességét majd a 19. század sátános eszméletű alkotói aknázzák ki, a De Maistre-i és Baudelaire-i formákban.

De Maistre-t lelkesíti a Halál Istene, a barokk halálszínház kéjes-ijesztő és borzongató emléke: azt szeretné életre támasztani, a valóságban. Idézem: „Az egész Földet – szakadatlanul – vér áztatja; nem más az, mint egy hatalmas oltár, amelyen mindent, ami él, fel kell áldozni, vég nélkül, mérték nélkül, habozás nélkül, minden dolog elemésztődéséig, a Rossz végső kiirtásáig, a Halál haláláig.” Vandál beszéd, cudar beszéd, vérgőzös beszéd. Szennyezett beszéd. Ezt a forradalmak ellen irányuló keresztesháborút, véli De Maistre, a Pápának kell vezetnie, hiszen ő a legnagyobb Úr a földön. „Mindен európai nemzet, amely kivonja magát a Szentszék befolyása alól, szükségszerűen a szolgaság vagy a Lázadás szakadékába zuhan.” Úgy látja,

a forradalom elleni hadjárat leghatékonyabb, isteni hatalommal felruházott Vezére a Pápa lehet. A Pápa tévedhetetlen, szuverén úr, és joga van háborút indítani és vezetni. A szuverén hatalom Isten képviselője a földön, mégpedig egészen különös módon, minthogy büntet. Már Rotterdami Erasmus is megrökönyödött annak idején, amikor a meghódított Bologna harcterén meglátta belovagolni II. Gyulát, a *papa terribilét* [a rettenetes pápát], csapatai élén. Ma pedig, amikor már tudjuk: ártatlan milliókat és milliókat nyeltek el a huszadik század pokoli gödrei, különböző tömeggyilkosok rögözméinek ürügyén, ma különös megütközéssel olvassuk De Maistre fejtegetéseit. Ma már úgy tűnik, Isten nem állhat mellénk az Értelem felmutatásával. Isten egyetlen segítsége ma abban állhat, hogy megengedi – nem tiltja meg –, hogy higgyünk benne. Ma már nem lehet egész tudásunkat egyetlen gondolat forrásvidékén megszerezni. Minden elemi vonatkozású tudásunkat versengő, sőt olykor egymást fenyegető tudás-anyagokból kell összegyűrnünk. Mondjuk: a hazát a világból kell összegyűjtenünk. Az egyetlen haza sok hazából áll. Nem érvényes az a tudás, amely egyetlen dologra vonatkozik, egyetlen dologból származik, egyetlen dolog hatáiraival végződik.

Menjünk tovább. De Maistre tehát, soha nem felejtethjük el, Baudelaire szellemi hátországa. De milyen a költészete? És milyen nézeteket tükröz egyéb írásos hagyatéka? Miről árulkodik ez a vallásos, szenvedő, *meztelen szív*? Mert úgy érezzük, verseiből varázslat (igaz, sötét varázslat) árad, egy megrendült hitű és keserűséget esküdött ember légköre, néha ijesztő őszinteséggel. A másodlagos irodalomból és a költő leveleiből is azt halljuk: az egész Baudelaire-i romlottság voltaképpen mély és sérült katolicizmusának következménye, „átöltöztetett” formában. De milyen katolicizmus ez? Babits átszellemült, egyetemes értékekre hivatkozó, magasrendű szelídséggel és fáradt harciassággal szóló mágiája? Vagy az eleve elrendelés és a szabad akarat harcának ellentmondásait hangoztató tépelődése? Vagy Pilinszky minden világbotrányon túl is megőrzött, askétikus, sápadt-szigorú-misztikus szenvedése? Vagy a szeretet evangéliumi ajánlataihoz hű, néha kisedés és naiv ragaszkodás a gyermeki, jézusi ártatlansághoz? Vagy Droste-Hülshoff rebegő, a mindennapos áhítat gyakorlatában erősödő, kételyek közt megszilárduló vallásossága? Vagy Novalisnak transzcendens egészséget szomjazó, a magasságtól transzcendens tisztulást váró fohászokozása? Szellemi táncok forrása talán, amellyel belső képeket, hangulatokat, nézeteket képes gerjeszteni?

Nem, nem, és harmadszor is nem. Baudelaire katolicizmusa ugyanolyan ijesztő, taszító és ellentmondásos, mint De Maistre eszmevilága. Élő példa arra, hogy a teológiai gyökerű gondolkodásban a gyógyítás és méregkeverés mozzanata sokszor egymástól elválaszthatatlan, mefisztói jegy. Nem véletlenül vallja Goethe a *Faustban* a teológiáról (Már az elején: „Ah leider,

auch Theologie!“): „Olyan nehéz elkerülni a téves utat, / annyi rejtett méreg van benne, / és alig különböztethet meg a gyógyírtól.” Baudelaire katolicizmusában is, amely nem bizonyágkereső, hanem ideológiai természetű, keveredik az istenkísértés és a hitvallás szókincse, igaz, első pillantásra csak katolikus vallomárait és szóhasználatának teológiai fordulatokkal 41 átítatott színvilágát érzékeljük. Bárhol ütöm fel irodalmát, hittételek derengenek fel emlékezetemben. A *Romlás virágainak* egyik előszó-tervezetében így ír: „Szűz vagyok, mint a papír, józan, mint a víz, imára hajló, mint egy elsőáldozó, ártatlan, mint az áldozati bárány, és semmi kivetnivalót nem találnék abban, ha a világ kéjencnek, iszákosnak, istentelen páriának vagy gyilkosnak tartana.” Meglepően és megvetően nyílt vallomás ez egy katolikustól. Vagy pár sorral lejjebb: „A bor és az ópium vad élvezinek énekeseként már csak egy evilágon ismeretlen italra vágyom, amelyet a Menny gyógyszerési mesterkedései nem képesek nyújtani, – olyan italra, amelyben nincsen sem élet, sem halál, sem izgalom, sem semmi. Semmit nem tudni, semmit nem tanítani, semmit nem akarni, semmit nem érezni, csak aludni és még egyszer aludni, ez ma az egyetlen vágyam. Alantas és undorító vágy, de őszinte.” 1858. novemberében így ír Alphonse de Calonne-nak: „A protestáns professzorok fájdalommal fogják megállapítani, hogy javíthatatlan katolikus vagyok.” És Poulet-Malassisnak az Ádámot és Évát ábrázoló címlaptervről: „Megvan az az előnye, hogy minden tetszés szerinti könyvhöz illik, ugyanis minden irodalom a bűn felől érkezik. Ezt teljes komolysággal mondom.” Mivel Baudelaire tisztában volt azzal, hogy mindennel szembeni undora és gyűlölete furcsa hatást kelthet még türelmesebb keresztény lelkekben is, és a pogány romlottság és katolikus szigor határvidékén, csípős szagú trágyadombokon nőtt virágai még baráti körében is megütközést válthatnak ki, makacs hajthatatlansággal állította (1866. február 18-án, Ancelle-nek): „Kell-e mondanom Önnek, aki ezt ugyanolyan kevéssé sejtette meg, mint mások, hogy én ebbe a borzalmas könyvbe egész szívemet, egész finomságomat, egész vallásomat (travesztia formájában) és egész gyűlöletemet beletettem? Persze, az ellenkezőjét fogom állítani, és minden istenre esküszöm majd, hogy az a könyv a tiszta művészet könyve, semmi más, mint grimasz és cirkuszi szemfényvesztés, és úgy fogok hazudni, mint a vásári komédiások.” Ha mindezt olvassuk, és összevetjük Baudelaire verseivel, belátjuk, hogy a művészet szövetébe ezek a rettenetes torzulások, dühök, átkozódások, prózai disznóságok nemigen szüremkednek be. A művészet – a szépség rezervátuma – mintha külön szférát hozna létre a megtisztulás, a kötelezően tiszta beszéd, a személyes szennyfűl független kifejezés, a makulátlan gesztusok számára. Abban a pillanatban, hogy egy művész saját anyagának törvényei szerint üzen a világnak, önmaga

főle nő, vagy legalábbis: megpróbálja megteremteni azt az önmagán túli síkot, formát, hangkürtöt, amely csak jobbik énjét hajlandó közvetíteni. Jean-Paul Sartre nagyszerű Baudelaire-könyvében tévedhetetlenül tapint rá erre a pontra: „Aki alkot, az a teremtő tevékenység idejére átlépi saját 42 különcségét, és felemelkedik a szabadság tiszta egébe. Ő semmi többé: alkot. Önmagán kívül ugyan valami objektíven Személyeset hoz létre; de amíg dolgozik rajta, nem választható el tőle. Utána azonban nincsen hozzáférése a műhöz. Úgy marad állva előtte, mint Mózes az Ígéret földjének küszöbén.” A művészet, úgy tűnik, nem érzékeli az esztétikai szándék alatti polgári nézeteket, gondolati aknákat, és önkéntelenül azon a síkon bomlik ki, amely nem fogadja a közönséges anyagokat. Maga Baudelaire, aki káprázatosan éles szemű kritikus is volt, ugyancsak ismerte a művészet semlegesítő erejét. A *Romlás virágai*hoz írott egyik ajánlás-tervezetben ezt írja Théophil Gautiernak: „Tudom, az igazi költészet éteri régióiban ugyanúgy nem létezik a Rossz, mint a Jó, s a melankóliának, valamint a bűnnek ez a siralmas szótára nyilván alkalmas lesz, hogy igazolja az erkölcs reakcióit, mint ahogyan az istenkáromló igazolja a vallást.”

Az utóbbi fordulat rávilágít Baudelaire tuskés, megbotránkoztatásra sóvárgó, káromlásban megerősödő vallásosságának legfőbb tulajdonságára. Állandó lelkiismeret-furdalása, melyet az eredendő bűnről vallott Szt. Ágoston-i dogma táplál, ismételten felidézi, sőt újratermeli életének azokat a helyzeteit, amelyekben szinte természetes az istenkáromlás. Az *ember rossz*, mondta De Maistre (és Szent Pál és Szent Ágoston és a többi szent); tanítványa kajánul ráerősít (*Meztelen szivem, XXXII*): „Az igazi civilizáció lényege nem a gáz- és nem a gőzerő, és nem az asztaltáncoltatás, hanem egyesegyedül az eredendő bűn következményeinek csökkentése.” Pár sorral feljebb: „A földön az egyetlen érdekes dolog: a vallások.” A *Rakéták* pedig így nyílik meg: „Még ha nem létezne is Isten, a vallás szent volna és isteni.” Ez a költő, aki azt vallja, hogy „minden örvény” (*Le gouffre, Az örvény*), aki *rettenetesnek* látja a kíváncsiság formájában megjelenő *Angyalt* is, mint Rilke (*Le Voyage II*), aki egy női haláltáncfigurában az „örült módon felcícomázott Semmit” pillantja meg, aki tudja, hogy minden gazember önkínzó is egyben, s hogy „az ártatlanság paradicsoma messzebb van, mint India vagy Kína”, az nem is képes önmagát és költészetét másnak megteremteni, mint azt Baudelaire tette.

Mert az ő Istene szörnyű Isten (Baudelaire gondolkodása Jézust szinte nem ismeri): az Ószövetség Istene, nem az Újszövetségé, nem a szeretet, hanem a törvény és a büntetés Istene, aki nem ígér megváltást, csak fenyítést. A bírói verdikt értelme pedig itt nem a bűn eltörlése, hanem annak mindig annak az új „hely”-nek a kijelölése, ahol az ember folytathatja a szorongást. A hithez is tehetség kell, mondja egy kortárs költő, és Baudelaire-nak volt tehetsége ahhoz, hogy sötéten lobogó hitét ébren tartsa. A Rossz

imádata és ápolása örökre működésben tartja szadista ösztöneit, és a Rossz megtapasztalása közben érzékelt lelkiismeret (vagy lelki furdalás) garantálja azt az alapérzést, hogy ő valamiféle egyetemes árulás áldozata. Célja ez volt: a rosszat akarattal tenni azért, mert tiltja a külvilág; éppen annak fonákját tenni, amit jónak tart a „polgári társadalom”. Azt akarni, amit 43
más nem akar, miközben nem szűnik meg megvetni a Gonosz hatalmakat – és azt nem akarni, amit más akar, miközben legbensőbb akaratának tárgya és célja továbbra is a Jó. A sátános költő és az ateista lázadása hasonlatosnak tűnik, mert mindkettő őrzi hitét más-más zendülés leple alatt. A költő ezt írja egyik jegyzetében: „Ha a vallás eltűnne a világból, végül megtalálnánk egy ateista szívében.” (Mintha Baudelaire elővételeznél itt a mai ateista katolicizmus képzetét; ezt a tételt Ernst Bloch is választhatta volna *A remény elvének* mottójául.)

De Sartre élesemléjűen pontosítja a párhuzamot, és azt mondja: a baudelaire-i cselekvésmód és a szokványos bűnözés között ugyanaz a különbség, mint a fekete misék bemutatása és az ateizmus hirdetése között. Az ateista nem törődik többé Istennel, mert egyszer s mindenkorra belátta, hogy nem létezik. A fekete misék papja viszont gyűlöli Istent, mert szeretetreméltó; és kigúnyolja, mert tiszteletreméltó. Akarata arra irányul, hogy tagadja a fennálló rendet, de ugyanakkor mélységesen igenli és helyesli is ezt a rendet. Ha csak egy pillanatra is megszűnne helyeselni, tudata összhangba kerülne önmagával, a Rossz egy csapásra fedésbe kerülne a Jóval, és miközben ő minden rendből kihullana, amelynek eredete nem az ő tudatában van, megérkezne a Semmibe, Isten nélkül, igazolás nélkül, saját felelősségének súlya alá lökve.

Baudelaire elismeri, tudatában ápolja és erősíti a Jót, hogy mindig belezuhanhasson a Rossz gödrébe s hogy megízlelhessen a *Semmi ízét*. Itt nem két egymással ellentétes erőről van szó, mondja Sartre, hanem két olyan erőről, amely azonos ponton kezdi kifejteni a hatását: egyik a másik funkciója. Ezt a dialektikus büntetési rendet Baudelaire fogalmilag is tisztázza magában: „Minden emberben egyidejűleg létezik, ugyanabban az órában, két törekvés: az egyik Isten felé mutat, a másik a Sátán felé. Isten megszólítása, vagy a szellem törekvése, ez az emelkedés vágya; a Sátán megszólítása, vagy az állati vágy, ez a süllyedés gyönyörűsége. Az utóbbi a Nőhöz való vonzalomban, az állatokkal, kutyákkal, macskákkal stb. való bizalmas érintkezésben valósul meg.” (*Mon coeur mis à nu*, XI) De Baudelaire kegyetlensége De Sade márkí örökségét is jelzi. Edmond de Goncourtnak egy naplójegyzete tökéletesen tapint a lényegre, megvilágítja költőnk szellemi-lelki helyzetét: „Ez, a szadizmus, a katolicizmus utolsó szava.” (1860. január 29-én mondja ezt Flaubert-nek).

Anyánk, feleségünk, leányunk kímélete érdekében nem idézem sem a *Juliette*, sem a *Justine* részleteit, s ha tudom is, hogy De Sade égi és földi pokla a barokk halálszínház travesztíája, sokáig kell keresnem felháborodásom alján a maradék esztétikai gyönyört. Szerinte mennyei dolog kéj-
44 jel ölni, gyermeki és gonosz dolog jót tenni. És ha érthető is, hogy ez a nézetrendszer a katolicizmus szellemi fattyúhajtása, megbotránkozom. Szenvedélyesen szeretni a gyilkolást, minden vallási vagy erkölcsi vagy ízlésbeli megfontolástól mentesen, belefér ez még a világba? Hogy az áldozatok sorsa semmit nem számít, lehet még ezt a becsípődést irodalomként emészteni? Tudjuk, persze, tudjuk, hogy a közerkölcsöt irányító erények hazugságok, csak a halál álruhái. De túrni kell magánszememnek ezt a perverzítást? Tudom – lévén katolikus terheim –, hogy De Sade felfogása vallást feltételez, amelyet (összes alanyával együtt) meg akar gyalázní. Tudom, hogy a történelemben a potenciazavaros, agglegényvérű, vékony hangszálú elődök megteremtették az Ördög megszemélyesített és megtestesült figuráit: a Nőt, a boszorkányt, a számtalan *femme fatalet*, a sors asszonyait, a halált hozó szexualitás rémalakjait. Keats látomása, a *La belle dame sans merci*, ez az ellen-Szűz-Mária fáradhatatlanul kísért később szerencsétlenül őrjöngő férfiak éjszakai párnáján. Az ív a magányosan szenvedő, önsanyargató, önkielégítő boldogtalanoktól egészen a fasiszta ágensek tébolyáig terjed.

És Baudelaire ismeri ezt a szörnyű összefüggést. Fekete Vénuszának, a mulatt Jeanne Duvalnak képére ezt írja oda: „querens quem devoret” (keresi, kit emészthet el), idézve Péter első levelének egy sorát (V. 8.): „Legyetek józanok, vigyázzatok, mert ellenségetek, az ördög mint ordító oroszlán jár szerte, keresve, kit nyeljen el.” A Szépséggel szembeni imádatát egyre inkább a gyűlölet szavaival tudta csak kifejezni, és pl. a Szépséghez írott himnuszában borzadva írja: „mindegy, hogy az égből vagy a pokolból jössz, ha megnyitod nekem a Végtelenség kapuját...” És szerelmét is (mint majd később József Attila és mások) csak gyűlölet-litániákkal tudta megvallani. Hogyan is írja az *A celle qui est trop gaie* (*Annak, aki túl vidám*) című versében? „Bolond nő, akibe belebolondultam, / annyira gyűlöllek, hogy szeretlek!” A nemiség megördögítése (ha van istenítés, akkor van ördögítés is, mint ahogy a németben csakugyan van: *Verteufelung*) a serdülő keresztény századoktól fogva, Szent Pál és Szent Ágoston rideglegényes kiszólásai óta mélyen áthatják a szószékek eszméletét, és kendőzetlen katolikus dühvel térnek vissza Baudelaire irodalmában. Ő a Rosszat, érdekes, főleg a szexualitással összefüggésben emlegeti. „De én azt mondom: a szerelem egyetlen és legnagyobb gyönyörét az a bizonyosság adja, hogy a Rosszat tesszük. És férfi és nő születésüktől fogva tudják, hogy a Rossz minden gyönyört tartalmaz.” (*Rakéták, III*) A szerelem testi oldalával szembeni zsíros utálkozása, a nemiség meggyanúsítása, a nő alsóbbrendűségének hangsúlyozása, a nő verésének szükségessége a baudelaire-i

szadizmusnak alapelemei. Rémületet kelt, szinte érthetetlen, hogy ez a javíthatatlan nőgyűlölő – csodálatos szerelmes verseivel egyidejűleg – ilyeneket tudott naplójába írni: „A szerelmi aktus nagyban hasonlít a kínzáshoz vagy egy sebészorvosi beavatkozáshoz.” (*Rakéták, XI*) Másutt nyáladzó gyönyörködéssel részletezi a kopuláció közben felhangzó nyögések, hörögések, sikolyok, szusszanások hangrendjét, a szemek kéjben elforgó nedvedzését, a döfködés közben megfeszülő izmok nevetséges játékát, és a paciensek egyéb kiválasztásait (*Rakéták, III*). Valóban, a szerelmi aktust csak a kiválasztás szerveivel vagyunk képesek elvégezni.” (*Meztelen szívem, XVIII*)

Baudelaire eszmevilága amúgy is a legszigorúbb egyházi szadzadok gyilkos elvárásrendjét idézi meg. Baziliosz megtiltotta a hívőknek a nevetést: a csüggedt tekintet jelezze a boldogtalan földi léte. Tertullianus a nőt az „ördög betörési kapujának” nevezte, és (egészen általánosan) őt tette felelőssé Jézus halálában. Jeromos, a jeles egyházatyja legszívesebben kopaszra nyírta volna őket. Ne énekeljenek. Templomba nem csak terhesség és havi vérzés közben nem léphettek be, aki ezt megtette, hét éves távolmaradási tilalommal sújtották. Péter, az első pápa (aki pedig nő volt, gyerekei voltak), későbbi keresztény források szerint került minden helyet, ahol nő tartózkodott. Szent Ágoston a szüzeknek sokkal előnyösebb helyet ígér a paradicsomban, mint szüleiknek, és azt kívánja, ne házasodjék senki, akkor hamarabb eljön a világvég. Nem folytatom. Friedrich Heiler, a nagy-szerű teológus mondja: „Az ember hajlik arra, hogy bizonyos morálteológiai műveket a pornografikus irodalomhoz soroljon.”

Mit olvasunk Baudelaire jegyzeteiben? Szent Pálra emlékeztető zordság csap ki ennek a meztelen szívnek aljáról, legalsóbb gödreiből: „Mindig ámuldoztam azon, hogy a nőknek megengedték a templomba való belépést. Vajon milyen társalgást folytathatnak ők Istennel?” (*Mon coeur mis à nu, XXVII*) S ahogy mindent utált, ami természetes, és mindent imádott, ami mesterséges, úgy átkozta a nőket, mint a természetesség mintaképeit. Legszívesebben verte volna őket, ha lehet, ameddig lehet, ahol lehet. Fájdalomsztás iránti mohó vágya, mindenféle kín és pusztulás látványára iránti sóvárgása, a bűnben való fetrenghés termékeny bűnbánata, a pokol minden földi formájának csettegő ízlelgetése, mindez lírájában is tanúságot nyer, és növekvő esztétikai mérlegelésre is kényszeríti az olvasót (miután az etikai mérlegeléssel már végzett). Csak egy példát idézek, *Az önkínzó (L'Éautontimorouménos)* első hat sorát: „Verni foglak /akarlak/ harag nélkül / és gyűlölet nélkül, mint ahogy egy hentes, / ahogy Mózes megütötte a sziklát! / És pilláidból, // hogy itassam Szaharámat, / kibuggyantom a fájdalom vizeit.” A gondolatot mesterének, De Maistre-nek egyik könyvében találta: „Már csak ha a természet törvényeit vesszük tekintetbe, amelyeket Isten

annyi bölcsességgel alkotott meg, elmondhatjuk: minden gazfickó egyúttal önkínzó is.” (*Soirées de Saint-Petersbourg*) A hűséges költő-tanítvány egyik 1855-ös levelében, amelyben a verseit lezárando *Epilógus* tartalmáról tudósít, így vall: „Az *Epilógus* egy hölgyhöz szólna, és ezt mondaná: Hadd 46 pihenjem ki magam a szerelemben. De nem, a szerelem nem ad semmi nyugalmat. Az együgyűség és a jóság undorítanak. Ha meg akarjátok nyerni tetszésemet és meg akarjátok fiatalítani vágyaimat, akkor legyetek kegyetlenek, hazugok, korhelyek, alantasak és tolvajok; és ha erre nem vagytok hajlandók, akkor lesújtok rátok, harag nélkül. Mert én az irónia igazi képviselője vagyok, és betegségem tökéletesen gyógyíthatatlan.”

Baudelaire kénköves janzenizmusának, sátános irtózatának említett fordulatait fokozza cinikus öntetszeglése, könnyen öldöklést emlegető mániája, nem is palástoltan kést és kardokat villogtató beszédmódja. Még enyhítő körülménynek is vélhetnénk az efféle ritka megindultságokat: „Minden feltétel hiányzik belőlem ahhoz, hogy meggyőződéselem legyen” (*Meztelen szívem, VII*), – de a sarkalatos hittételek összessége mégiscsak egy förtelmes lélek körvonalait veti elénk. Gyakran mellbe vág tónusának bizonyos katonás keménysége, sőt katonai viszonylatok iránti rokonszenve, az erőszak eszményítése, a halálbüntetéssel kapcsolatos pökhendisége, és általában az igazsággal kapcsolatos csúfolódása. Ez a költő, aki lépten-nyomon a katolikus teológia alapfogalmaival fejezi ki eszméit, olyan elvetemült borzongással beszél a világról, olyan felfegyverzett heveskedéssel rombolná le az egész ördögi-angyali társadalmi és emberi szférát, hogy fenekedése megszegyeníti a legelvakultabb egyházatyák dörgedelmeit. A *Ne ölj* parancsa a kereszténység abszolút, feltétel és korlátozás nélküli alaptörvénye, Baudelaire ellenben elképesztő nyíltsággal beszél gyilkos szándékairól. „Már gyermekkoromban hol pápa szerettem volna lenni – de katonai pápa –, hol pedig színész. Az élvezetek, amelyeket e két vágyálomból merítettem.” (*Meztelen szívem, XXXIX*) „A franciáknak a katonai metaforák iránti előszeretetéről. Nálunk minden hasonlat bajszot visel. Harcos irodalom. Betenni a lábat az ajtónyílásba. Magasba tartani a zászlót. Belevetni magad a harc kellős közepébe. A veteránok egyike.” (*Meztelen szívem, XXIII*). „Az ember, aki esténként elmondja imáját, a hadnagyhoz hasonlít, aki őrszemeket állít fel. Ő aludhat.” (*Higiène*) „Trón és oltár, micsoda forradalmi jelszó.” (*Rakéták, II*) A legijesztőbb szövegekben pedig ezt halljuk: „Csak három fajta tiszteletreméltó ember létezik: a pap, a harcos, a költő. Tudni, ölni és alkotni. A többiek fizessenek adót és robotoljanak; ők az istálló rabszolgái, azaz annak elvégzésére valók, amit hivatásnak nevezünk.” (*Meztelen szívem, XIII*) Később hasonlóan: „Az emberek között nagy csak a költő, a pap és a katona, a daloló ember, az áldásosztó ember, az áldozó és önmagát feláldozó ember. A maradék? Csak az ostort érdemli meg.” (*Meztelen szívem, XXVI*)

Baudelaire költészetének rajongója egyik ámulatból a másikba esik. Elképzelhetetlen, hogy a magyar irodalomban kedvenccé avassunk valakit, aki ilyen ideológiát dug el a versei mögött, még legderekasabb katonaköltőnk, Petőfi Sándor bizonyos verseit (*Akasszátok fel a Királyokat!*) is megütközéssel vesszük tudomásul... de hát ő egy forradalom és szabadságharc harsonása volt, nem bélelte ki sorait katolikus dogmatikával, és végül a harctéren esett el. A szabadságért feláldozta nemcsak a szerelmét, hanem az életét is – ahogy ezt meg is jövendőlte. Talán így más-ként hangzik a költészetében fel-felcsendülő könyörtelen motívum... Nekem, ma, a 21. században, ez a beszédmód sem eszményem.

De Baudelaire esetén a költői életműtől való búcsúzás küszöbére sodródik kétségbeesésében az ember. Képes ilyeneket följegyezni: „Szép összeesküvést szervezni a zsidó faj kiirtására. / A zsidók, a *Megváltás könyvtárosai* és tanúi.” (*Meztelen szívem*, XLV) Elő-előfordul a történelemben, hogy írói életműveken belül felséges és romlott részek érintkeznek egymással, de mi, a Szépség érdekében (*mindegy, a mennyből származik-e vagy a pokolból*), lelkiismeretünk háta mögé dugjuk fenntartásainkat. Bár érzékeljük, hogy hol a könyökünk szúr, hol a szívünk kalimpál, hol a fejünk forog, hol csak az éjszakáink nyitottabbak, mint annakelőtte. (Nem lehet elég sűrűn felütni Shakespeare *III. Richárdját*, azt a jelenetet, amelyben a lelkiismeret helyét keresi két szereplő. Hiába tudjuk kívülről a költészetet, nem tudjuk kívülről az ember eltörölhetetlen kötelességeit.) Az is elő-előfordul, hogy későbbi förtelmes események visszamenőleg elmozdítják lelkesedésünk alappilléreit. Baudelaire verseit, csodálatosan modellált mondatait én ma is olvasom; de egykori lázas lelkesedésem már csak mérlegelő figyelem, rajongásom éber tudomásulvétel, széles ismerkedésem alkalmi emlékezés.

Ennek oka az, hogy kérdezem: lehet-e nagy költő, aki embertelen, emberellenes ember, az *anti-humanity* (Baudelaire saját jellemzése) prófétája? Eltűnődöm: ő soha nem ölt embert (tudtommal), nem vált belőle fegyverforgató pápa, nem szervezte meg (tudtommal) azt a bizonyos – a zsidók kiirtására célzó – összeesküvést. De tudom, hogy a tömeggyilkosságok is magányosan kiordított szavakkal kezdődnek, és miután az áldozatok sorsa beteljesedett, kevesen emlékeznek arra, mivel kezdődött a rossz és miképpen vezetett katasztrófához. Igaz, Baudelaire naplóinak átkai, amelyek őszinte „polgári” érzületeit rögzítik, annak idején nem kerültek nyilvánosságra, ezért nem indokolták és nem leplezték le a Világ-lelkiismeret előtt szerzőjük valódi indulatait. Imádott tetszelegni a Rossz emlegetésében, ápolta szívében a romlottság minden lehetséges csíráját, de – mormogom magamban – megpróbált virágot szedni a trágyadombon. Hallatlan dolgokat akart az emberek

szemébe vágni, feltűnést akart kelteni, tudom. És a fenyítést is akarta, kicsikarta a környezetétől. Egész élete egyetlen fenyítés volt, de büntetéseit soha nem kapta érdemtelenül és váratlanul. Gyűlöletessé tette magát, hogy még nagyobb zokogással áhíthassa a Jót. De mindent megtett, hogy 48 süllyedése egyetemes, folyamatos és vég nélküli legyen. Huszonéves korában elherdálta örökségét, és ezzel kiprovokálta, hogy gyámság alá helyezték, és hogy életét végig ún. családi tanács felügyelje. Provokálni akart a verseivel, és bírósági eljárást vont magára (noha a perben soha nem védte verseinek erkölcsi tisztaságát). Akadémikus szeretett volna lenni, de tudta, hogy művészete és hírhedt életmódja eleve lehetetlenné teszi a felvételt. Többször kérte felvételét az Akadémiába, ugyanakkor ő maga terjesztett hamis hírszteléseket magáról, hogy a megszégyenülés közismert tárgya lehessen, elszenvedhesse a megszégyenülést. Egyszerre volt szellemi mazochista és szadista. Azt mesélte: kormányos legénynek szegődött egy Indiába tartó hajón, aztán meghökkent, micsoda ocsmány elbánásban volt része. És ha az ember erre az elegáns, törékeny, szinte lányos kamaszra és a matrózok modorára gondol (meséli egyik kortársa), akkor csakugyan hitelesnek tűnik a baudelaire-i legenda.

Feltűnési mániája később is látható. 1865. január 3-án azt írja Brüsszelszélből Paul Meurice feleségének: „Itt rendőrspiclinek tartottak néhányan (és ez rendben is van!) – és homoszexuálisnak (én magam terjesztettem ezt a pletykát, és hitelt adtak nekem!).” Sőt néha az a szándéka, hogy tartsa neveltségesnek a világ. Asselineau azt írja: „Minden más belehalt volna abba, hogy neveltségesnek tartják, ő élvezte ezt...” Ha mindezt látjuk, nem elképzelhetetlen, hogy ez az ember még a magányban is, még jegyzeteiben is keresi az önkielégítésig terjedő megbotránkoztatást, a kegyetlen nyelv gyakorlatában megnyilvánuló önbüntetést. Mert a nyilvános megütközés élvezete azt célozta, hogy véglegessé tegye Baudelaire magányát, korlátlaná tegye szabadságának kegyetlenségét. „Ha egyszer majd az egész világ szemében sikerült megvetést és szörnyülködést kiváltanom magammal szemben, akkor meghódítottam a magányt. (*Rakéták*) Mert ez a magány – emberileg, érzelmileg és szellemileg is, gondolja – tökéletesen elszakíthatja az emberiség ügyeitől, és magát a humanitást is csak travesztia formájában teszi lehetővé. Az az érzésünk, Baudelaire-t nem lehet egyenesben, mondjuk: szörmentén olvasni, hanem csak *gegen den Strich*. Ha a szemébe nézel, megborzadsz. Ha a verseit olvasod, a gyönyörűség megajándékoz a részleges fedés bájitalával, és meglegszel az esztétikum szükségszerűen „humanizáló” hatásával.

Mert a versek, noha azok is átítatódnak némileg az antihumanitás mérgeivel, soha nem keltik a magas fokú elborzadás élményét. Talán nem is lehet verset írni a páncélba öltözött katolicizmus indulatával, nem tudom.

Mindenesetre érdekes, hogy az esztétikum létrehozásának állapota, úgy tűnik, kizárja az embertelen tárgy egy bizonyos határon túl történő kifejtését, a legmélyebb elborzasztás tónusát. Útni egy nőt? Igen, ez megjelenik a jegyzetekben, és a versekben, nem egyszer. De ezt az olvasói engedékenysé- 49
ség és a hagyományosan patriarchális szemlélet hajlandó a szerzői szabadság jegyének tekinteni, és valahogy ösztönösen kivonja az öszszélményből a túlzóan provokatív elemeket. A megbotránkoztatás mindenesetre nem ronthatja meg a katarzist, a kegyetlen elem nem kerülhet túlsúlyba a legmélyebb méltányosság végső szempontjával, mert akkor a mű kikerül a művészet tisztítótűzének szférájából. De Sade irományait vagy Pasolini bizonyos filmjeit, úgy tűnik, azért nem hajlandó irodalomként, művészetként felfogni a befogadói közeg, mert azokban a civil közlendők síkján megsemmisül a művészi szándék, a (kegyetlen, embertelen) ideológia mintegy letaglózza a művészi fejleményt, a gyűlölet megsemmisíti a „trágyadombon talált”, amúgy zsenge és törekeny virágszálakat. Újra és újra átlapozva *A Romlás virágait*, nem találok a versekben olyan helyet, amely csak megközelítőleg is annyi megbotránkozást keltene bennem, mint a reflexív megszólalások. Ilyen értelemben – hála a művészet önvédekező erejének – a versek ma is tanúskodhatnak a költészet művészi hitelességéről.

Másrészt, sokadszorra, azonban kérdezem magamtól: van-e különbség aközött, hogy az egyik költő így ír magánjegyzeteiben a világgállapot bizonyos elemeiről, a másik pedig egészen másképpen? Mert nem kétséges, Babits vagy Pilinszky vagy Droste-Hülshoff nem kísérté művészetét efféle hallatlan kiszólásokkal. Mert nem gondolkodtak így, ellenkezőleg. Számukra meghatározó volt a humanitás, bármit értsünk ma ezen. (Magyar költő esetén, úgy sejttem, azonnal le is tenném az egész életművet, ha ilyen riasztó jegyzetanyagba ütköznék. Mint ahogy a feddhetetlen erkölcsiségűnek vélt Szilágyi Domokos életművét besúgóí tevékenységének kiderülése hosszú időre bejárhatatlanná tette. De az tett-sorozat volt. Baudelaire csak sérült lélek és egy fecsegő dandy.) Intő jel, hogy De Maistre így beszél: „Nem tudom, mi az, hogy becsületes ember.” És tudjuk, Baudelaire dandyzmusának egyik rejtett célja az volt, hogy nagy emberré váljon, minden erkölcsi meggyőződés nélkül. Kérdem: beszélhetünk-e világnézetről jegyzeteinek olvasása közben? Számít-e ez? Lehet-e magasra szárnyalni a művészetben úgy, hogy emberi síkon közben pokolra szállok? *Odi et amo*, a szerelmi érzést már Catullus is így fogalmazta meg. „Csak annyira gyűlöllek, amennyire szeretlek”, más ez, amit Baudelaire ír? „Ne keresd a szíved, megzabálták az állatok”, írja egyik versében (*Causerie*). De ez, hangsúlyozom, csupán megrendítő beszéd, nem embertelen beszéd. Egy – önhibájából is – megalázott, szüntelenül gyönni

vágó, a Jótól nem teljesen elszakadt halandó kifejezőmódja. Kérdezem továbbá: eltörli-e (vagy csorbítja-e) a jegyzetanyag a versek érvényét?

Miért delej meg minket százszor jobban, ha a Rosszaságot látjuk a papíron betűformában, mintha a Jót ábrázolja egy nagy író? Mert 50 mindannyian küzdünk a bensőkben dülő különféle rossz késztetésekkel. Goethe ezeket *tendenciáknak* nevezte. És azt mondta az Ecker-mann-beszélgetésekben, hogy nem mindegy, milyen tendenciákat hagyunk megerősödni magunkban. Lehet, Baudelaire egyik tartós érdeme marad, hogy örökre a szívünkbe véste emberi mivoltunknak azt a félelmetes vonását, hogy a Rossz a legközelebbi táplálékunk. A jóért küzdeni kell. A jóért sok harckunkat el kell veszítenünk. Alig látjuk ma már. Él-e még a Jó? Vagy meghalt? Vagy csak a rossz emberek szívében él, mint a holt Isten az utolsó ateista szívében (ezt már idéztem az imént)? Bizonyos: *nem egyetlen* olvasóra van szükség mibennünk, hogy megőrizzük magunknak régi, éretlenebb Baudelaire-képünket. Mert aki ismeri az egész anyagot, nem teheti magát többé tudatlanná. Amit egyszer tudunk, hozzánő a többi részhez, és újabb nekifutást kíván. De el tudom hinni, hogy van sok olyan ember, aki soha többé nem tudja befogadni Baudelaire szépségeit sem, ha megismerte egyéb rútságait. Annak számára az egyszeri, egysíkú, egyértelmű élmény – amelyet valaha ajándékba kapott – ma már vívódás tárgya. Az egykori talált tárgyat, amely esztendőkkal ezelőtt aranyak rémlett, folyton tisztogatnia kell.

Lehet, hogy a fentebbi gondolatsor sem volt több, mint ennek a tisztogatásnak egyik pillanata. És lehet, hogy éppen erről a részleges csalódásról, erről a sérült hűségéről, erről a hátráló kitaratásról kívánt jelet adni.

A szicíliai Agrigentumban (egykori nevén: Akragaszban) működött híres ókori filozófus, Empedoklész haláláról kétféle vélekedés maradt fenn. Az egyik szerint csak úgy, sehol semmi, egyszeriben eltűnt a társaságból – tanítványai ezzel próbálták magyarázni isteni eredetét, azaz: a felsőbbségek hirtelen kiemelték a többiek közül, és maguk közé

Tóth László 51

A SZAKADÉK, AMI ÖSSZEKÖT

Régebbi s újabb futamok

a Naplóból

vették őt. Mások szerint viszont az Etna kráterénél találták meg a saruját, bizonyítva, hogy bölcselőknek bizony nagyon is prózai és nagyon is valóságos halál jutott: egyszerűen belevetette magát a tűzhányó kráterébe, és kész. Minek itt, kérem, filózni, és össze-vissza hadoválni lélekről, isteni eredetről, ilyesmi. Empedoklész, halálával, egyszerűen beteljesítette saját tanítását az elemekről, a négy alapelem – a víz, a föld, a levegő és a tűz – időnkénti szétválásáról és egyesüléséről, s ő végső mozdulatával visszaadta testét a nagy egységnek.

Ennyi a történet, kikerülhet a végére a pont.

Engem azonban most mégsem ez érdekel, hanem a mester saruja.

Jelesül, miért lépett ki a lábbelijéből, mielőtt végleg *dobbantott* volna?

Hiszen ugorhatott volna sarustul is, nem?

Mindössze *stiláris* szerepe volna csupán a lábravalójának, vagyis azzal üzente meg, hogy az Etna gomrában lelte halálát?

Jelet akart hagyni?

Vagy valami ősi, megmagyarázhatatlan, felfoghatatlan, az ösztönélet körébe vesző, atavisztikus készítés van a dologban?

Mindennapi útjaink végén, hazatértünkkor, vajon nem ugyanígy rúgjuk le lábunkról ma is a cipőnket? Esténként nem ugyanígy, meztláb térünk nyugovóra nap mint nap, papucsunkat szépen elrendezve az ágyunk előtt? A környező világ, a napi létküzdelmek egyhangúan ismétlődő, vaskosan valóságos megpróbáltatásai után az átöltözés, a ruha- és lábbeli-váltás rítusa vajon nem a létezés egy másik dimenziójába, a magánélet, a privátszféra transzcendentális valóságába való átlépésünket jelképezi, illetve teszi lehetővé? S halálunk is nem oda tartozik-e (elsősorban)? Vajon nem határkijelölés-e – facipő esetében: határfa? – az egész? S Empedoklésznel, a tűzhányó kráterének – másfél évezreddel kései német filozófus utódja dilemmája elé

szaladva: *a lét és a semmi* – peremén, élet és halál választóvonalán állva, nem az volt-e?

52 Az ókori bölcselő ez időből kioldódott, metaforikus szintre emelkedett történetéről különben nekem mindig egy *néhai* kortársam, Holló András (1953–1992), ez a kiváló tehetségű, messzemenően művelt, halk szavú, immár több mint két évtizede halott, újabban már szinte egyáltalán nem – még évfordulás alkalmakkor sem – emlegetett költő jut eszembe. Igaz, botrányosan rövidre szabott életében sem volt kora „kánonjainak” kitüntetettje (lévén maga is félrehúzódo alkat, s magányos alkotója az 1980–1990-s évtizedfordulóknak), bár sovány kritikai recepciója kivétel nélkül elismerte a tehetségét. Nehéz sorsa, egyre jobban elhatalmasodó betegsége azonban erősen behatárolta lehetőségeit, s élete utolsó szakasza már az egyre inkább elhatalmasodó és mind végzetesebbé váló magánya fantomjaival való küzdelemben telt el, a végén, mondják, már nemcsak hogy a szülőfalujából, Mocsáról, hanem jóformán az otthonából, sőt talán már a szobájából sem mozdult ki (akárcsak – jut eszembe – az ugyancsak a világvégi csenddel viaskodó, kozmikus magánya *falai* közé szorított cseh költőóriás, Vladimír Holan), s ebben a reménytelen küzdelemben – még ha az írás, az alkotó munka ideig-óráig életben is tartotta – csak veszítenie lehetett: harminckilenc éves korában úgy döntött: nem folytatja, nem folytathatja tovább.

Róla is fennmaradt viszont a fáma, hogy a felüljárón (hídon?), ahonnan a mélybe vetette magát, szépen, egymás mellé helyezve találták meg a papucsát, mintha csak lefekvés előtt igazgatta volna el gondosan (ő is), mert így tanulta, mert ezt így kell... Amire szerintem kevés az a magyarázat, hogy világéletében fegyelmezett ember volt (amire legfőképpen formagazdag és tudatosan épített költészete, valamint az életműve csúcsát jelentő prózakötete, a dél-amerikai mágikus realistákhoz vonzódo, az idő titkait faggató, az emberi lélek örvényes mélyeit kémlelő, de már a posztmodern szerep- és beszédjátékok felé kacsingató *Izszapfalvi legendák* a példa), mindennek okát mélyebben kellene keresnünk.

Mert miért is lépett ki halála (eltűnése?) előtt a sarujából Empedoklész?
És miért a papucsából Holló András?

Azt gondolom, hogy ez utóbbi és Empedoklész saruja – jóllehet két ezredévnyi a távolság köztük, és Mocsai is több mint kétezer kilométerre esik az Etnától – közvetlenül egymás mellett foglalnak helyet a végtelen időben. S hogy ugyanaz a világ dolgait és az emberi sorsokat elrendező megfoghatatlan erő igazította el őket, mely mondjuk Hölderlin tollát is vezette, amikor az többször is nekirugaszkodott, hogy megörökítse az antik filozófus alakját és történetét. (E versdarabjait és drámatörédekeit nemrég Báthori Csaba gyűjtötte egybe és ültette át nyelvünkre, de Kukorelly Endre Hölderlin-szétírásai is újabb irodalmunk izgalmas eseményét jelentik). Jó érzéssel illesztett ezért Holló *Egyre messzebb* című, még költőnk halálának ötödik évfordulójára

megjelent versválogatásának élére annak összeállítója, Jász Attila épp egy Hölderlin-idézetet a *Hüperion*ból: „Semmi sem képes oly magasba nőni és oly mélyre hullani, mint az ember. Gyakran a szakadék éjéhez hasonlítja szenvedéseit, és üdvösségét az éterhez – s milyen keveset mondott ezzel! De nincsen szebb annál, mint mikor ilyen hosszú halál után újból dereng benne valami, és a távolból pirkadó öröm felé testvérként indul el a fájdalom.”

53

Mert – Akragaszban vagy Mocsán – ugyanazon szakadék peremén áll az ember ezredévek óta.

Mely nemhogy elválasztana, hanem egyenesen összeköt bennünket.

Igaz, néha csak a lábbelink jelzi ezt.

Sarunk, papucsunk így kap(hat) történelmi szerepet; nem mindegy hát, levetve azokat hogyan helyezzük el.

A grafika esszéistája

Napjaink egyik legjelentősebb magyar írója, irodalom- és művelődéstörténésze, -kritikusa, aki, mellesleg, filozófusnak sem akármilyen: már régóta Kaján. Igen, a kortárs magyar grafika (egyik) kétségbevonhatatlan topjáról, Kaján (alias: Kalász) Tibor karikaturistáról beszélek. Persze, ez így meglehetősen hebehurgyán hangzik: író, irodalom- és művelődéstörténész, kritikus, filozófus, grafikus?

Egy karikaturista? Akit még – nem kis felsőbbrendűséggel – talán maguk a képzőművészek sem szívesen vesznek be a maguk kasztjába?

De hát miért ne!?

Hisz Kaján munkái – *kajánkodásai* – jóval többek szokványos karikatúráknál.

A karikatúra, hagyományosan, gúnyrajz, mindig valamire reflektál – véleményt fogalmaz meg a világról, amihez elegendők a futó benyomások is.

Kaján azonban elemez. Amihez viszont mindig valamilyen rendszer szükségeltetik. S határozott világkép.

Mert vélemény és világkép nem ugyanaz a kategória. Hiszen míg az első nem szükségképpen feltételezi a másodikat, a világkép minden esetben hitelesítheti a véleményt (is).

Kaján aforizmákat rajzol.

Más karikatúrái a grafika esszéi, néhány vonalba kódolt tömör bölcseleti megnyilatkozások, történelmi elemzések. Az emberi végtelenből kimetszett, világos gondolati rendszerek.

Filozófus alkotójukat az „elme vidámparkjában” rendelte gondnoknak a teremtés.

Kettős látás

Az embert, lehet, éppen sajátos kettős látása teszi emberré. Aki valamely szép, nagy, felemelő dologra azt mondja:

54 „Lehet ennél több?”

De már a rákövetkező pillanatban méltatlankodva teszi hozzá:

„Érjem be ennyivel?”

Bizalmi viszony

A Nyelvkönyvből

„Hagyd csak beszélni a természetet...” – int bennünket az *Észrevételek*ben Wittgenstein, s ez rendben is volna. Mit sem ér azonban, ha nem tanuljuk meg érteni a szavát. Akárha az osztrák bölcselelő kínaiját hallgatnánk, akinek beszédét artikulálatlan bugyborgásnak véljük, mindaddig, amíg meg nem tanuljuk a nyelvét. Aki viszont tud kínaiul, az „a *nyelvet*” fogja felismerni benne. Ahhoz, hogy a természet nyelvét többnek tudjuk megformálatlan, jelentés-telen „bugyborgásnál”, előbb el kell sajátítanunk azt.

A természettől való eltávolodásunk nyelvi eltávolodás is.

Magamról tudom, hogy ma már nagyon sok mindenre nincs szavam, amire a gyermekkoromban – falun, tehát természetközelenben növe fel – még volt, amivel akkor még bizalmas viszonyban voltam. A megnevezni tudás bizalmi viszony is a megnevezendővel, megnevezettel.

Amit nem tudok nevéen szólítani, idegenül, értetlenül, közömbösen állok előtte.

Minden, amit név szerint ismerek, én (is) vagyok.

Pofon – rossz mondatokért

A Nyelvkönyvből

Rónay Györgynél olvasom, hogy egyszer, még Makón, Juhász Gyula, felháborodásában, egy rossz, magyartalan mondatért megütötte egyik diákját. Elgondolom, ha poétánk ma köztünk élne, micsoda verekedő hírében állna... S hány írónknak, újságírónknak, tévé- és rádióbemondónknak, médiacsillagnak és közszereplőnknek lenne a réme a „galambszelíd költő” (ahogy Rónay nevezte őt), hányan járnának kékre-zöldre vert, felpuffadt arccal rossz mondatainkért? Magam is hányszor verném ki nála írásaimmal a biztosítékot, s hány napon túl gyógyuló sérüléseket szereznek be tőle?

Filip Tamás teszi fel valamelyik (napló)jegyzetében a gyötrően izgalmas kérdést: „...tudhat-e egymásról két gondolat?” Mely fölvetésre az indította, hogy a véletlennek, mint a legkitűnőbb dramaturgnak 55 köszönhetően, szinte egy időben bukkant rá Szabó Lőrinc, illetve Krasznahorkai László természetlátásának egy-egy, egymáshoz „brutálisan hasonló” kifejeződésére. Jelesül, adott helyeken mind Szabó, mind Krasznahorkai ellenséges, az embert fenyegető természetről képzeleg (Szabó L.: „... megszállt egy riasztó képzelődés...: az, hogy rám támad az ellenséges világ, rám a vasvillás csupasz fák”; Krasznahorkai pedig imígyen: „... a természetet még ellenséges erőnek láttam”, azaz olyan erőnek, „amely csak megfékezettsége, gúzsba kötöttsége miatt nem öli meg azonnal” az embert).

S itt kell elmondjam, magam is sokszor tapasztaltam hasonlót, mint lírikus kollégám (akit személyesen nem ismerek): semmi hihetlent nem találnék hát abban, ha valóban léteznének az embertől – s a tértől, időtől is – független gondolatok. Melyek szinte önálló entitások, *akik* afféle médiumként használják az embert a kifejeződésükhöz, megfogalmazásukhoz, megtestesülésükhöz. Nyelvet keresnek csupán, szavakat, melyek segítségével testet ölthetnek, s amikor emberükre akadnak, akiben meglelik e nyelv képességét, elemeit, elveszik tőle mindazt, ami az artikulálódásukhoz szükséges. Közben szelíden mosolyognak médiumukon, akit cserébe annak jóleső érzésével ajándékoznak meg, hogy saját maguknak tulajdonítják a szóban forgó gondolatot. Mi-
közben a gondolat *tudja*: ő választotta ki s teremtette meg elgondolóját.

Igaz, emberünknek sincs oka zavarban lennie. Hiszen ő adott formát a formátlannak, ő hozta egybe az alaktalan gondolatot a nyelvvel, ő szabott hozzá ruhát, mely végül is észrevehetővé (érezkelhetővé) tette őt.

És ez sem kisebb teremtés.

Utóirat

Hogy e *morfondír* az önállóan, az embertől, valamint tértől és időtől függetlenül létező gondolatokról nem is csupán afféle hagymázás látomány, arra a relativitás-elméleten túli tudományos elméleteket és kísérleteket is fölhozhatnánk példának. Ezekből ugyanis immár, hírlík, bizonyítottan következik – nem kis részt a magyar származású László Ervin kutatásainak köszönhetően – egy *pszi*-mező létezése, amely fogalom az üres térben (is) már igazoltan meglévő energiák összességének jelölésére szolgál. Ezen energiákon alapul azután minden olyan jelenség, amelyről tudomással bírunk, illetve ezekből keletkezik, s függőségi viszonyban marad velük.

Nos, miért ne nevezhetnénk ezeket az energiákat *gondolatoknak*, miért ne azonosíthatnánk azokkal őket? Hiszen a gondolatok bizonyos értelemben nem ugyanúgy energiaként működnek, mint a hagyományosan értelmezett energiák?

56

A kamera mozgása

Nemes Nagy Ágnes klasszikus kétsorososa, *A tárgyak* pelyhedző állú (tollú?) pályakezdő korom óta – tehát csaknem fél százada – olyan toposz a számomra, melynek kimértsége, a lényegét kutató tárgylátása mindig is értékrendem arkhimédészi pontját jelentette: „Fent, fent a tömbök. Déli fényben állnak. / Az én szivemben boldogok a tárgyak.” Olyannyira, hogy soha nem tettem fel a magamban a kérdést: hogyan, milyen *súgások*, sugalmazások, poétikai-bölcseleti meg- és végiggondolások folytán juthatott el költőnk a tárgyilagos világbázisról tárgyasult versvilágnak, tárgyi (objektív) lírának a versei egyik legjelentősebb vonulatát adó, iszonyú sűrűségű megtestesüléséhez (emeljük ide még az ugyancsak klasszikus érvényű *Fákat* is). Valószínűleg senki nem szólna meg, ha az övével rokon törekvéseket, személyiségeket keresve – nemzedék- és újhordas társa, Rába György mellett – Vas István felé kezdenénk el tapogatózni, s ugyanígy nem, ha ezen a nyomon egészen Babitsig is visszajutnánk. Gyanítom azonban, istenkáromlásként hatna, manapság, napjaink irodalmi közállapotait tekintve különösen, ha most – s egyáltalán nem a rokonság vagy az előzmények keresésének képtelen szándékával – Illyés néhány, 1930-as évekbeli lírai darabjának optikája is eszembe jutna? Például a *Reggeli meditáció* ars poetica-szerű programja: „...Egyszerű a világ; / amit két szemed lát, épp elég dolgot ad. / Ragyognak a tárgyak. Nyald meg a ceruzád”; vagy, teszem azt, a *Délben* szentelen kameramozgásának hűvössége: „Egy nyír, egy nyár, egy sornyi krumpliágy, / a krumpli közt egy törpe délibáb, / egy napraforgó... / félszegen ezek / várják tőlem, hogy versbe lépjenek.” Mondom, eszem ágában sincs rokonságot erőltetni kettőjükre, illetve bármilyen értelemben ájtárást keresni köztük (lírájuk között), olyan, egymással összevethetetlen, egymás mellett létező világok (minőségek) ők ketten. Valószínűleg arról van szó inkább, hogy mindketten azok közé a(z utolsó?) költők közé tartoztak, akik még – Pomogáts Bélát idézve Illyéssel kapcsolatban – „egységes és összhangzó univerzumot tudtak maguk körül”.

De van-e napjainkban, a magunk – egybeeső – század- és ezredfordulóján túl, ilyen?

Ilyen univerzumunk, s ilyen költőnk?

Illetve, máshonnan közelítve, a fentiek is arra szolgáltatnak példát, amikor ugyanaz a gondolat képződött meg előttünk két időben, két világban, kétféleképpen?

Hogy is mondja Holan *Kdyby* (*Ha*) című versének nőnemű alanya?

*kdyby Bůh byl nemocí člov ka,
byla bych ráda nemocná...*

Azaz: „ha Isten betegség lenne, / szívesen lennék beteg...”
Azt hiszem, én is.
Talán...

Isten nélkül?

Nem tudom már, hol, kitől olvastam a következőt: „...az Isten szemléli az embert, s az ember úgy él, hogy tudja: nézik.” És elismerem, nagyon idegesítő lehet(ett) ez az állandó figyelem. De mi van, mi történik (mi történt) Isten nietzschei halála után? (Bár ez utóbbi sem biztos, amint arra az a falfirka is utal, mellyel én Miroslav Holub 1960-as évekbeli ragyogó amerikai útinaplójában találkoztam először: „Isten halott. Nietzsche.” S alatta: „Nietzsche halott. Isten.”) Szóval, ha piszkált is, sőt: ha őrijtő (bénító) volt is Isten állandó figyelme, most, hogy az ember oly végzetesen magára maradt, s legtöbbször a kutya se vakant ránk – valami istentelenül nagy hiányérzetünk támadt tőle. Márpedig nem kevésbé őrijtő ez is, ez a „kutya se törődik...”, ez a hiány – Isten hiánya – is.

Különben is: mi az, hogy az Isten se?

Mi az, hogy nincs?

Tűrheti-e az ember – eredendő (természetes) – exhibicionizmusa az isteni figyelem ez elmaradását? Az isten(i) elmaradását?

Ami Isten léténél is veszélyesebb rá nézve. Mert, már a fenti okból is, teremt helyette magának egy (vagy több) újat. Egy (vagy több) új Istent. Amelyek (akik), mint minden ilyen eddigi kísérletnél kiderült, csak rosszabbak lettek (lehettek?) nála. Az elsővel (eredetivel?) azért csak jól elvultunk... Nem kellene-e visszatérnünk hozzá?

Még ha tök idegesítő is...

Utóirat

Nem ide tartozik (szorosan ide nem), mégis idézem Krasznahorkai Lászlót, hátha azért ide is: „...milyen szánalomra méltó az a kor, mely nem áll összeköttetésben az éggel.”

Alfa és ómega

Horváth János szerint Vörösmarty kedélyállapota (gondolom, Világos után különösen): „borulatos ragyogvány.” Micsoda telitalálat! Még hogy
58 az irodalomtörténészekben nem szunnyadhat ott a költő?!

S igen pontos ez is, a kései utód: Alexa Károly tollából, amikor ezt a két szót írta egymás mellé Jókai Mór és Kemény Zsigmond örvén: *derű* és *téboly*. Igen: derű és téboly – mint egy (nemzeti) irodalom két szélső pontja, két jellemző önmeghatározási lehetősége.

Alfa és ómega.

S a kettő között: borulatos ragyogvány az ember.

A kettő között a végtelen.

Szövet

A Nyelvkönyvből

Amit én *nyelvnek* nevezek, az tulajdonképpen a barthes-i értelemben vett Szöveg *szövetét* adja. (Egyébként, nem tudom, véletlen-e, hogy a magyarban a két szót – ‘szöveg’ és ‘szövet’ – egyetlen betű különíti csak el egymástól. Nem folytattam etimológiai – szóeredettani – tanulmányokat, de vajon nem a ‘szó’ a közös szótő mindkettőnél? Ami számomra teljességgel érthető lenne: hiszen a *szöveg* is *szövés*: szószövés, a nyelv elemeinek, úgymond lenfonalának [össze]szövése által keletkezik, tehát *szövet* maga is [értsd, ill. l. *Magyar Értelmező Kéziszótár*: „...szövással jön létre”, de régebbi jelentése szerint „Szépirodalmi v. zenei mű fölépítése, alkata” is; s ‘szó’ igénk a Czuczor–Fogarasiiban is „az együvé fűzés, kötés alapfogalmát rejti”, és e grandiózus szógyűjteményük mind a ‘szöveg’-et, mind a ‘szövet’-et olyan ‘szövedék’-ként írja le, mely „az együvé szőtt vagy szövődött fonalak” által képzett „összekötöttest”, illetve „átv. ért.”-ben „a gondolatok menetét vagy összefüggését” egyaránt jelenti.) Tehát ugyanúgy cselekvést, létrehozást, valami közbeni állapotot jelent a nyelv is, mint Barthes-nál a Szöveg, melynek a Mű afféle képzeletbeli farka csak. (S ez esetben is jaj, százsoroson jaj, ha a farok csóválja a kutyát, ha a mű mozgatja, konstruálja a Szöveget [nyelvet], s nem fordítva, vagyis nem a Szöveg [nyelv] adja a művet!) S ha a bölcs(elő) francia irodalomtudós a Szöveg (nyelv) alapvető mozgásformájának (és mozgásirányának) az egy vagy akár több művön is áthaladó *keresztülvágást* nevezi meg, a nyelvi *traversée* itt abszolút értékűnek, abszolút érvényűnek mutatkozik. Ha pedig a Mű a Szöveg illegő-billegő, pergő-forgó farka, akkor a Nyelv a véráram abban a kutyában, mely a farokban *végződik*.

Hárman fekszünk a duplaágyban a kis hálószobában: a feleségem és én, s köztünk gyermekünk. Hajnal van, de én ébren vagyok, hallgatom egyenletes szuszogásukat. Kislányunkat már néhány hónapos kora óta külön szobában altatjuk (kivéve egyszobás szálláshelyű kirándulásainkat); nem is jelent gondot – kis mesélés, altatás után, persze – egyedül elaludnia, nem fél a sötétségtől, ha pedig felébred, mert pisilnie kell, kimegy a vécére, majd vissza a szobájába (igaz, majdnem szemközt vannak egymással), anélkül, hogy bármit is észrevennénk belőle. Sokszor azonban a sötétben átbotorkál hozzánk, és odafekszik kettőnk közé, legtöbbször szintén úgy, hogy nem is tudunk róla. Egyszer csak, egy öntudatlan, alvás közbeni mozdulatunkkal érzékeljük: ott van köztünk (s attól kezdve álmunkban is óvatosabban mozdulunk, nehogy megrúgjuk vagy megüssük őt, nehogy paplanunkkal betakarjuk az arcát), vagy reggel egyszerűen arra ébredünk, hogy megint átjött. Még amikor kicsi korában ideköltöttünk ebbe a mostani lakásunkba, melyben eleinte még magunk se tudtunk eligazodni, rögtön az első éjszakánkon tévedhetetlen biztonsággal odatalált hozzánk. Pedig még a lakás se volt kész, két szobát – az övét meg a hálókat tudtuk csak lakni –, a konyha előszoba felőli oldalát még nem falaztuk fel, a folyosón sem raktuk még le a parkettát, kőművesszerszámok, építkezési kellékek szanaszét, s persze dobozok véghetetlen mennyiségben (vagy tízezer kötetnyi könyvvel a belsejükben), melyek néhol olyan szűk utcácskákat alkottak, hogy azokon nekünk is gond volt közlekednünk, ő azonban – ki tudja milyen ösztönöktől vezetettve – a vaksötétben is odatalált hozzánk, egyetlen pissz és a legkisebb keresgélés nélkül. Magam kezdetől bámulattal figyelem időnkénti köztünk-alvásának ezt az automatizmusát; nyilván az alom biztonsága („melege”) utáni vágy tudatalatti készítése a magyarázata mindennek, s annak is, hogy a legelső alkalom óta nem valamelyikünk mellett (oldalán) találta meg a helyét, pedig az anyja közvetlenül az ajtó mellett fekszik, oda kellene csak bújni mellé, hanem, át-mászva rajta, mindig kettőnk közé, középre fészkel be magát. Lehet, az is magyarázata ennek, hogy kislányunk tulajdonképpen egyke, mivel már rég felnőtt lányaimnál – féltestvéreinél –, gyerekkorukban, soha ilyen nem tapasztaltam, pedig ők is különszobában aludtak, de ők ketten voltak, s nyilván álmukban is *éber* tudatalattijukkal is észlelték a másikat megnyugtató lélegzését, szuszogását, mocanáseit.

Hárman fekszünk tehát a franciaágyban a kis hálószobában: a feleségem és én, s köztünk a gyerek...

Hajnal van, de ébren vagyok, hallgatom egyenletes szuszogásukat.

Csehy Zoltán méltán jeles, a babitsi *Eratót* hagyományának tekintő, de tárgyához új szemlélettel közelítő s 21. század eleji nyelvet beszélő erotikus-vers-antológiájának címe jut eszembe, és bizonyára a matt derengésben is jól látható, amint elmosolyodom a helyzetek különbségén.

60   Nos, a dolgok így is kezdődhetnek – egy más *fekvésben*.

És végződhetnek így is – megint egy másikban.

Vad párnacaták helyett alommeleg – az út onnantól idáig.

Sohasem hittem, hogy egyszer csak egy gondolat kilép az ember fejéből, és attól a pillanattól fogva ő irányítja a cselekedeteidet, s mint a holdkóros követed őt. Talán még a szakadékba is? Többször eljátszottam a gondolattal, hogy már csak nosztalgia-
ából is felmegyek a Hegy-
ligetbe, ahol három évet
töltöttem az egyetemi
kollégiumban. De vala-
hogly sohasem szántam
erre rá magam. A belvá-
rosban dolgoztam, de egy egész más helyen. Pozsony belvárosa alig nagyobb Sopronnál vagy Kolozsvárnál, de mégis félreesett az egyetemi szállásomtól. A hegyi liget egy aprócska hegy tetején van, bizonyos értelemben elzárva a várostól. A város közepén van, mégis sziget.

Grendel Lajos 61

MINDIG MÁSNAP VAN

Most, hogy már nyugdíjas vagyok, talán nosztalgiából, talán másfajta rejtélyes okból, elementáris szükségét éreztem, hogy legalább kívülről lássam az egyetemi kollégiumot. Végül is itt kezdődött az életem. Negyvenegy év mintha el sem múlt volna. A kollégium ott áll már időtlen idők óta, még a színe sem változott meg: halványsárga, mint azelőtt volt. De körülötte megváltozott a táj, új házak épültek, a fatörzsek megvastagodtak, az idő múlt, noha a fekete rigó fütyje ugyanaz volt, mint negyvenegy évvel ezelőtt, azt a csalóka érzést keltve, hogy semmi sem változott az idők során. És a Funus is megvolt, csak már nem magában állva, hanem sok-sok ház közé ékelődve. De a terasz ugyanaz volt: apró, régvolt padok – talán már a Monarchia idejében is itt álltak. Belebbentem a Funusba, mint egy kísértet.

Délután két óra volt, s bizonyos értelemben semmi sem változott. Éppen néhány diák gyógyítgatta a gyomrát a tegnapi sok-sok sör és pálinka után, mint hajdanában, mert a pálinka és a sör ugyanaz, mint száz évvel ezelőtt volt, és a berúgás is ugyanolyan, mint hajdanában. Úgy, majd három óra felé, a gyógyítgató diákok eltűnnek. Helyettük a nyugdíjasok veszik át a terepet, majd hét óra felé átadják a helyüket újra a diákoknak, akik aztán záróráig maradnak. Tudom ezt jól, illetve jól tudom ezt, mert végül is semmi sem változik, csak az idő múlik el túl gyorsan fölöttünk, és ez kesernyés izt hagy a szájunkban. Beszélgetést hallottam, mintha a falevelek suttogtak volna, na persze a semmiről, mert így, másnaposan, csak a semmiről jó beszélni, az segít tisztára mosni az agyat.

– Üljön be a kávézóba – mondta az egyik falevélnak álcázott rossz diák.

– Tenedek pihened kell – mondta a józanabb, bár annak is vörös volt a szeme.

– Nem jöttél el a temetésre – korholta a diáklány slamos szeretőjét.

– Ó, az a gonosz boszorka. Többet tudok róla, mint gondolná – sziszegte a másik diáklány a sarokban, és villámlott a szeme.

Szóval csak így. Hová tűnhettek a Brünn felé haladó autók, hová tűnhetett a Honvédelmi Kórház, hová tűnt a Kramáre a másik hegycsúcson. Mind itt voltak jobbra-balra vagy kétszáz méteres körzetben, de a házak, a gyümölcsfák mindenféle zajt semlegesítettek. Olyan volt a csönd a város közepén, mint egy nyájas és tágas lakásban, melynek az udvara és az ablakai minden égtáj felé nyitva vannak. Az ember elszédült bele. Nem jártak erre sietős emberek, nem jártak erre trottyos német és trottyos holland turisták, mint a városközpont nyolc-tíz utcájában egymás nyakára hágva, hogy az unokáiknak fényképről megmutassák, ez itt "Bratislava", nem jártak zord adóellenőrök, melyeknek a szíve, mint a jégcsap, nem ült le minden sarkon szakállas kéregető és torzonborz hajú Nota Benés, egyáltalán, itt, ez a város nem volt nagyváros, csak egy üde folt a város zsvivajgásában, mely körülfolyla és körülölelte az örök zsbivásárt, de a hangja nem ért el ide. Itt csönd volt, áldott csönd. Az órák mintha megálltak volna, s a napfény ezen a csendes őszi délutánon mintha még szebben ragyogott volna most, ahogy az égbolt csúcsára ért.

Tulajdonképpen egy puffanás volt, alig hallatszott hozzám, mert a túlsó sarokban ültem. A diákok meg sem mozdultak, mintha süketek volnának, csak egy pillanat töredékére hallgattak el. Még oda sem néztek. Pedig az ötven körüli pasas az úttesten feküdt, mozdulatlanul, mintha halott volna. Kírúgtam a széket a fenekem alól, és átugrottam az alacsony kerítést. Az úttesten fekvő pasas még élt. Ősz haja összevissza állt, egy tincse a szemébe lógott, mintha figyelmeztetné őt, hogy rendetlenül viselkedik a diákok megbotránkoztatására. De ezt csak én gondoltam így, mert annyira fölháborított a diákok közömbös viselkedése. A mentők öt percen belül itt voltak. Felpakolták a pasast, mint egy krumpliszákot, és fekvé behelyezték az autóba. Az orvossal még emailt is cseréltünk, nem tudom, hogy mi célból. Valószínűleg nagy zavarban voltam. Hiszen a pasast először láttam életemben, és nem valószínű, hogy még egyszer látni fogom.

Az autó elhajtott, én pedig leporoltam a nadrágomat, és visszamentem a sörömhöz, ami jó hideg Budwar volt. A diákok mind engem néztek, mondhatni, kiprovokáltak.

– Ez a hapsi a Mikus volt. De mi csak ájulósnak hívjuk, mert harmadszor vagy negyedszer ájult el ugyanazon a helyen. Minden idegennek megmutatja, hogy hogyan kell elájulni – mondta kuncogva a diák a katonabakancsban. – Most ön az idegen.

– Ezt nem értem.

– Fő, hogy mi értjük – mondta a katonabakancsos fiú, és a többi fiú és lány is kuncogott. Hát én is kuncogtam. – Értem – mondtam végül is.

– Dehogy érti. Mi sem értjük. De mi már hozzászoktunk – válaszolta egy lány, akinek kötés volt a bal szemén.

– Mikusnak hívjuk – mondta a katonabakancsos fiú. – De nem ez a neve.

– Hát micsoda?

– Fogalmunk sincs róla... De valahol itt lakik a környéken. Mikusnak neveztük el, mert valamilyen neve csakis van. Márpedig a névtelen ember nem is ember igazán.

63

Meghökkenett. Talán. A fene tudja. „A névtelen ember nem is ember igazán.” Meglehetősen furcsán gondolkozik a katonabakancsos fiú.

– Ezek szerint mégiscsak embernek tartják, mivel Mikus a neve... Jobb híján, persze – tettem hozzá meglehetősen nyugtalanul. Most valamennyi diák elnevette magát.

– Valahogy így – mondta a kötéses lány. – Elég furcsa alak, de mi már megszoktuk.

Egész jól elbeszélgettünk utána. Mondhatnám, a semmiségekről: vagyis a tanárok arroganciájáról, a diákok pénztelenségéről (de valahogy mindig jutott egy kis pénz a továbbtanulásra, úgyhogy fönntartással fogadtam ezt rettentő pénztelenséget), a kollégiumi szabályokról (sokkal szabadabban éltek, mint mi 1970 után), a drogokról (itt már óvatosabbak voltak, hiszen ki tudja, nem vagyok-e a rendőrséggel jóban), a fusi munkákról, mely a tanulás rovására is megy, ha nem tudja azt mondani az illető, hogy eddig, és ne tovább. Szóval egészen elfeledkeztem a „Mikusról”. A diákok bámulatosak voltak. Szörnyű rafináltak, és ugyanakkor naivak is, akik mindenfélét összecsevegnek, ami a szájukra jön. Negyven évvel ezelőtt én is ilyen voltam. Szörnyű rafinálnak képzeltem magam, holott a világ mégis bonyolultabb, mint hittem. Most már tudom, viszont öreg vagyok. Lassan körém ültek, vagy hatan-heten. Azt vettem észre, hogy hidegebb lett, és már a lenyugvó nap sem melegített. Egy biztos: jó barátként távoztam. Tulajdonképp szégyelltem magam: Mikus jól becsapott, de hiszen erre ment ki a játék... De megvigasztaltam magam: elvégre ő is egyedül van. Mint én? A Mély út szikláinak között néhány ember jött felfelé, lassan és lihegve. Már fölgyújtották a villanyokat, és azok sejtelmesen égtek a lombkoronák között. Az Akadémiánál már teljesen besötétedett.

Este tizenegykor – már éppen lefekvéshez készülődtem – megszólalt a mobilom. Az orvos volt, akinek délután odaadtam a mobilszámomat.

– Igazán sajnálom – mondta röviden. – Ferkó meghalt. – Látszott már, hogy gyakorlata volt az ilyesmiben, mert sietősen mondta és kicsit közömbösen, mintha nehezére esett volna, hogy nem tud örömtelibb hírt mondani.

Én pedig eleinte nem tudtam hová tenni a Ferkót, még jó hogy nem mondtam, hogy téves kapcsolat. De aztán rájöttem. Szóval a Mikus tulajdonképpen Ferkó? No de mi közöm hozzá, ha csak az nem, hogy vele voltam negyedóráig. Az orvos is látta a zavarodottságomat, pedig csak telefonon értesített, nem volt jelen.

– Csakhogy tudja – magyarázta zavartan. – Egyébként semmi köze az úrhoz, ugye?

– Semmi.

64 De ez elég volt, hogy kimenjen az álom a szememből. Pedig tulajdonképpen semmi nem történt, hacsak az nem, hogy hazudtak a diákok. De mért hazudtak volna? Nem tudtam rájönni. Vagy csak félreértés volt ez az egész? Nehéz megmagyarázni azt, hogy mit gondol az ember, és mit nem gondol. Egy dolog biztos volt. Az, hogy nem hazudott a Mikus vagy a Ferkó, és ha, mondjuk, hazudott is, az másképpen volt hazugság, mint, mondjuk, a csirkelepős tolvaj, vagy a betörő, aki úgy tesz, hogy semmit nem tud. Ferkó végül is beteg volt. Beteg volt, és meghalt. A rákent hazugságok így meginogtak. Alig vártam, hogy dél legyen és ezt a diákok tudomására hozzam. Hogy a legvalószínűbb dologgal sem lehet biztosra menni. Vagy valami effélett.

De hát másnap volt, és a másnap nem ugyanaz, mint a tegnap volt. Először is lógott az eső lába, hideg szél fúj, és én ráadásul lerövidítettem az utat. Egy megállóval korábban szálltam le, és majdnem eltévedtem. Így hosszú keresgélés után végül is rátaláltam a Funusra, de előlről, a terasszal szemközt. A Funus roppant régimódinak tűnt, mint egy raktári holmi, mely senkinek sem kell. Igen, talán a lassan szemerkélő eső teremtette ezt a hangulatot. A teraszról behúzódtak a diákok és a nyugdíjasok a fedett terembe. Úgy állt egyedül a terasz, mint valami, amit igazából sosem ért meg az ember, és amely már megérett a lebontásra. Az öreg, kikopott padok, melyeknek sötétbarna vagy fekete színe kiszínesedett az esőtől. Mint az öregemberek arca a haláluk előtt. Az eső elől én is bementem a zsúfolt padokkal és asztalokkal teli söntésbe. A tegnapi diákok közül senki sem volt ott. Új diákok, új arcok. Végül is minden diákfiú és diáklány arca egyforma, mert egyformává teszi a diákélet viszonylagos cinizmusa és szabadsága. Hol vannak már a tegnapiak?... Azután felnőnek, és, úgymond, rendes polgárok lesznek.

Mindig másnapra kell fölébredni, és ez majdnem szörnyű. Talán nem is történt meg az eset?... Hiszen az még tegnap volt. Tegnap sütött a nap, és meleg volt. Mintha negyven évvel ezelőtt lett volna. Negyven évvel ezelőtt volt, én fiatal voltam, és én voltam a katonabakancsos fiú.

A FOLYÓ tánca lassú és vontatott,
mint torkodon rekedt régi káromkodás.
Megromlanak szádban a mondatok,
olyan görcsösen kívánod a feloldozást.
Ahogy felfakad egy megdagadt zárvány,
vagy az égre feszül a gyűrött szivárvány,
olyan kényszeresen hajszolod, keresed
a folyó tükrében az arcot és a sebeket,
akinek színére elváltozhatnál, de csak élő vizek
ringó felszínén tűnik fel egy-egy pillanatra.
Így pillantasz a mélyből magadra,
és áttűnődsz mindenben,
ami a tükrödön tempósan rajzik át,
így nyúlsz a kezekért, amik képedet
a víz hideg bőrére rajzolták.

66 **A SZEM FEHÉR** mezején jársz. Vaktérképen
lázasan keresed a felpirosló rózsás ösvényeket.
Ami innen tovább vezet, a szemfehérjén túl van,
az írisz közepén, egy fekete lyukban.
Éjjelek bennszorult maradványai köré nőtt a tested.
Ami benned nappali, azt összenyálazta a nyelv.
Ami szárazon maradt, összezsugorodik a fényre.
A szem sötétben talál önmagára. Ilyenkor személytelen.

Miután a térdeplő Oidipusz abbahagyta az ordítást, egy higgadt, határozott mozdulattal kiszúrta a jobb szemét. A penge villanását követően a tört nem látta. A napkorongot látta bal szemével a szikár alkonyi dombok fölött. Olyan-
nak látta elszabadult gyá-
szában a köves vonulat
fölött a napot, mintha
most érezné utoljára arc-
cán a melegét, pedig
tudta, hogy holnap is ott
fogja érezni üres arcán a

Lanczkor Gábor 67

A TŐR HEGYE

melegét, így aztán az arcának eljövendő üressége a halhatatlanság vákuumává lényegült át a számára. Azt is belátta egyszeri küklópszként, hogy a nap trónusa mozdulatlan, az ő földi trónja dől le mindjárt a szikár hegyek anyagából faragott padozatra, és ha egyszer ledőlt, úgy is marad, nem fog az újra állni sem holnap, sem holnapután, sem azután. Könnyezett a bal szeme a jobb szemét ért erős fizikai ingerre. A könny nem homályosította el éleslátását. Látta a bástyát, amin a Szfinx ült, amikor fiatalemberként ideérkezett Théba falai alá. Mintha épp csak az imént történt volna. A bástya üres volt. A férfi az áramlását kívánta az ürességnek, ami a szárnyas szörnyeteg helyén támadt, és ami ebben a pillanatban nem kevésbé tűnt fenyegetőnek, mint maga a Szfinx, aki a városra támadt. Ott ült a bástyán, nem mozdult, csak énekelt, énekelt, keményen, büntetésül. „Melyik az a halandó.”

Melyik az a halandó, melynek hol kettő, hol három, hol négy lába van, és épp akkor a leggyöngébb, mikor legtöbb a lába?

Két láb, három láb, négy láb, összekeverten: a négy lábból kéz a kettő, a három lábból a harmadik egy bot. „Hibás kérdésre sugalmaztak neked helyes választ, drágám.”

„Friss és kívánatos asszony, szeretőm, nővérem, anyám, hogy oszthatatlan vagy, mint a körte zamatos húsa meg a magháza, tudtam, de nem láttam be, hogy fekete benned a mag, mint az antracit. Az én magom.”

Az alacsony napkorong előtt a dombok porát kavarta a szél. Mint egy napkitörés, olyan volt, vagy valakik építkeztek a kusza kőháton, kopár fehér háztömböket akartak fölhúzni, és nem a körülakók, nem: thébiaiak határoztak úgy, hogy új várost építenek a dombok redőiben, hogy ők építenek várost a környékbeli pásztoroknak, összetákolják, szárazon rakott kőfallal veszik körül, befröcskölik fehérre, és sorsára hagyják, mert úgy hiszik, a pásztorok jobban gyűlölik Thébát, mint az istenek.

„Előbb volt az edény, utána lett a bor, a mozgásterem annyi, míg a sors föl nem telt bennem színültig, amíg nem telik be rajtam a sorsom aszimmetriája, addig az üres részt újranevezhetem. Bosszú, legyen ez a bosszú, apám. Amint ha-zaér a kitett gyerek, akkor tékozol el mindent. A bort fölhajtja, edényét eltöri.”

„Hé, te!”

„Mit óhajt, uram?”

„Gyere ide, kölyök.”

Hunyorogva állt az ifjú Oidipusz az útkereszteződés mellett a csatakos lovaktól és a könnyű kétkerekű kocsiától fölvert porban.

„Hol a nyájad, fiú?”

„Nincsen nekem nyájam, uram.”

„Merre tartasz?”

„El Korinthoszból.”

„Szóval menekülsz.”

Vakította a fiatalembert az ezüstös fémfelületeken megtörő erős napfény.

„Nem, uram.”

„Nem?”

„Pásztor vagyok.”

„És hol a nyájad?”

„Érte megyek.”

Visszhangos kolompolás hallatszott a meredek, sziklás hegyoldal irányából, ahol nyílegyenes szakaszokból álló, cikkcakkos szerpentinút tartott fölfelé a borókák és a ciprusok között.

„Azt mondtad, hogy nincsen nyájad.”

Kiméra, a kígyófarkú szörnyeteg szülte a Szfinxet; hogy az apja ki volt, rejtély. Biztos csak az anya személye. Azt állítják, halandó kellett legyen ez a férfi, hiszen szörnyethalt a Szfinx, amikor levetette magát a magas bástyáról. Egy pásztorról szólt a szóbeszéd. Az oroszlánfejű-oroszlánkarmú Kiméra, aki kecskefejet visel a háta közepén, mert harmadrészen kecske, az öreg pásztor nyája körül ólálkodott. Azt beszélik, összeveszett Kimérában az oroszlán és a kecske, akinek ezúttal a kígyó is segítségére volt. Az oroszlán el akart kapni a nyájból egy gödölyét. A kecske tiltakozott. A kígyónak rossz sejtése volt.

„Az ember a válasz a kérdésedre.”

Hogy végül is miért kínálta föl magát a félelmetes Kiméra a roskatag pásztornak, nehezen fölfogható.

Oidipusz azt látta, hogy fecskék karistolják az eget.

Aztán meglátta közvetlen közélről a tőr hegyét.

BETEG(V)ÁGY

Gulisio Tímea 69

A beteg nőket szeretem
De nem úgy mint aki elnézi
A szétdobált zsebkendőket
Ágyba viszi
A reggelit a törött lábúnak
Vagy figyelmességéből segít
Fürödni

A beteg nőket szeretem
Mert kiszolgáltatottak
Olyat is megengednek amit nem
Akarnak
Köszömlére teszik
Testi funkcióikat
Elvesztik emberi méltóságukat
És vele a büszkeségüket
Nem válogatnak
Csak hálálkodnak

A beteg nőket szeretem
Én is beteg vagyok
Gyógyíthatatlan
Örökké nyomom az ágyat
Meg aki benne van
Egyre jobban inog alattam

FASÍRT

70 Mindenkinek az első akarok lenni
Mert alacsony vagy magas
Az önértékelésem
Azt hazudni hogy nekem is az első
Már nem hiteles

Nem töltöm be senki életét
Csak az úrt pár percre
Túl szakszerű vagyok
A csirkék lemaradnak
A futószalag meg csak megy

Nem téged siratlak
Hanem azt aki lehettem volna melletted

Hány percem lehet még? Kevés ez az idő, ameddig megint úgy láthatok mindent, mint régen, bele kellene feledkezniem, hogy van ez a perc, amikor megint én vagyok, más a fájdalom, és úgy érzem, hogy vissza tudnék találni az életembe. Ilyenkor ez fáj, ez a tudat, mert az állandó fájdalmat már megszoktam.

Pávai Patak Márta 71

EGY PERC, EGY ÉLET

Nagyon nehezen kapok levegőt. Erre most nem lenne szabad gon-

dolnom, mert mindjárt elmúlik ez a perc, egy, kettő, három vagy tíz, nem tudom, most meddig tart, és akkor megint vissza kell térnem abba másik énbe, aki vívja magával a harcot a haláláért, én meg most magamat keresem, ahelyett, hogy erre a kis időre visszatálnék régi életembe, hagynám, hadd vezessen ez a kósza érzés, ez a gondolatfoszlány, amitől hirtelen hullani kezdenek előm ide a takaróra az emlékek.

Hiába fájna, nincs itt senki, akinek elmondhatnám, hogy most más-képpen fáj, az emlék a csupasz fájdalom, nem úgy, mint amikor visszalépve magamba egy leszek majd megint a fájdalommal. Ez a gondolat azonban most egy villanás csupán, mintha nem hagynám, hogy rám telepedjen, mint a lidérc, hanem inkább elébe megyek. Nem gondolok rá, de amíg felfogom, hogy most nem a fájdalommal azonos haldokló vagyok, hanem van ez az egy, két, három vagy tíz percem, amire kiléphettem, és az emlékekkel visszatál-hatok régi életembe, most nem gondolhatok a fájdalomra, és ez esik nehe-zemre, mert olyan suta vagyok már nélküle. Pedig nem szabad hagynom, hogy ide, ebbe a maradék percnyi életembe is beférközzön, mert akkor úgy-
sem hagyja, hogy nyugodtan leüljek a zöldre mázolt kerekes kúttal szemben a lépcsőre, és ölembe ejtett kézzel, fejemet kissé félrebillentve, nézzem azt a kislányt, aki előm libben fehér zsabógalléros piros bársonyruhájában, va-donatúj fekete-fehér lakkcipőjében, pedig hallom, ahogy koppan a lépte a kövesúton, nem is kell erősen fülelnem. Ha nem vigyázok, itt is rám telepszik a fájdalom, minden villanásnyi gondolatom előtt és után ott lesz, mert nem éri be azzal, ami úgyis az övé, a teljes időmmel, ami még hátravan, hanem egy akar lenni velem, bele akar ringatni abba az ürességbe, ahol nincs gon-dolatvillanás, emlék, egyedül ő, a pusztá fájdalom.

Szövetséget ajánlott, és én elfogadtam. Kénytelen voltam alku-t kötni vele, mi mást tehettem volna. Rögtön a kezdet kezdetén. Nem beszélt mellé, Választhatsz, vagy megalkuszol velem, vagy szenvedéssel múlatod az időt, ami még hátravan, mert ha megfeszülsz, sem tudsz engem legyőzni soha. Nem tudhatjuk, se te, se én, hogy mennyi ideig tart, de vállalhatod bátran a kockázatot, hidd el, jobban jársz, mintha fellázadnál ellenem. Velem szemben

úgyse mennél semmire, gondold hát meg. Ugyan kinek jó, ha az örvényben elveszti a fejét, és kétségbeesetten kapálózni kezd? Fölösleges. Fogadd meg a tanácsomat, hidd el, hogy jobban jársz. Csak az elején lesz egy kicsit rossz, amíg megszokod, aztán már észre se veszed, hogy itt vagyok, követlek, 72 mint az árnyék!, ezt mondta, és én habozva bár, de ígert mondtam neki. Akkor még nem tudhattam, hogy nélküle milyen nehezen boldogulok majd a visszatéréssel, ezzel a percekre zsugorodó életemmel.

Nem beszélt mellé. Óva intett tőle, hogy visszakívánkozzak ide, Ne tedd, nehéz lesz, nagyon nehéz, mondta, amikor látta, hogy mire készülök, Add át inkább magadat nekem, jobban jársz, hidd el, én majd elringatlak, mint pólyáskorodban aki dajkált, nem kell törődnöd semmivel. De nem hallgattam rá, azt mondtam, én az utolsó percemig élek, lázadni nem lázadok ellened, de hagyd meg nekem ezt a percekben mérhető időt, amíg a régi életembe visszaléphetek. Magam sem tudom, mire vágytam, mit reméltem ettől a visszatéréstől, mikor teljesen egyedül vagyok, igaz, ezt felfogni is csak ezekben a percnyi életemben tudom, mert máskor mindig itt van velem ő, a fájdalom. A perceimbe nem jön velem, oda egyelőre nincs bejárása, de itt köröz felettem, mint az ölyv a pocok felett a mezőn, lecsapna rám, de tart is tőlem, mert tudja, ha itt is utolér, akkor velem együtt neki is rögtön vége lesz.

Kísérőm hiányának már a pusztá gondolatára is mind gyorsabban elfog a félsz, hogy most, most mindjárt itt a vég, és ez az utolsó percnyi emlék is végleg szertefoszlik. Ilyenkor hiányzik mellőlem valaki, aki még ismert, amikor jártam tudtam, nem kényszerített tolókosziba a gyengeségem, pedig még nem is vagyok annyira öreg, még élhetnék, de egyre nehezebben kapok levegőt, és lassan az utolsó sejtemet is megfullasztatja velem ez a betegség.

Ez a töredékidő lett hát az életem. Vajon tudni fogom-e, hogy ez az utolsó, megérezem-e majd, rájövök-e majd, hogy itt a vége, ennyi volt, és vajon tusakodás nélkül át tudom-e adni magam kísérőmmel együtt a nemlétezésnek, vagy kapaszkodom majd kétségbeesetten, vele együtt és egyszerre, abba a vékonyka fonálba, mert megcsillan előttem a remény, hogy kapok a sorstól még egy utolsó percet, és az emlékeimtől is elköszönhetek.

Milyen furcsa, egyre kevesebbel beérem, és mégis, ahelyett, hogy élvezném a pillanatot, hogy tudom, hogy van ez a percnyi életem, amikor enyém a fájdalom, és nem a fájdalom gyűr maga alá engem, akkor is ilyeneken töprengek. Biztos vagyok benne, hogy lesz még perc, nem ez az utolsó, mert akkor nem gyötrődnek fölöslegesen, hanem szemezgetném a takarómról az emlékeimet, így meg csak annak örülök, hogy mindjárt fájni fog megint minden lélegzetvétél. Hiszen még itt vagyok, beérem annyival, hogy nem vesztettem még el az eszméletemet.

Azt is szeretném tudni, megérezem-e majd, amikor az utolsó visszatérésem lesz, nem folynak-e majd át az emlékeim is abba a különös zsibbadásba,

amiből csak az ide és oda útra emlékszem, minden más kósza érzés lesz, és alig tart tovább, mint egy sóhajtás.

Még lesz egy pernyi életem, de most már érzem a zsibbadást, és tudom, hogy mindjárt vissza kell mennem hű társamhoz a fájdalomhoz. Milyen jó hozzám, még azt is hagyja, hogy észrevegyem, hogy közeledik az átmenet, és amíg átérek, még tépelődhetek, hogy vajon nem lenne-e jobb, hogyha már végig velem jönne, kísérom lenne az utolsó pernyi életemben is, amikor majd elbúcsúzom a sejtjeimtől, és végleg átengedem az irányítást rokkant tudómnak meg a fáradt szívemnek, hogy tegyék a dolgukat értem, helyettem.

73

Nincs átszállás

Van egy daganat a bal mellemben. Megyek a villamoson, kinézek az ablakon, egyenként próbálom követni tekintetemmel az ismerős épületeket, megállapítani mindről, hogy melyik micsoda, amíg a megállóból kiindulva a villamos annyira fel nem gyorsul, hogy összerosódik előttem minden. Akkor a hangszóróra figyelek, mondom sorban a megállók nevével együtt a szöveget. *A következő megálló a Margit-híd budai hídfő. Átszállhatnak a szentendrei hévre. The next stop is Margit-híd budai hídfő, you can change to the szentendrei hév. You can change, change your life. Change your life. Magyarul nem lehet. Csak változtatni, átszállni nem lehet egy másik életbe.*

Minden reggel ugyanígy vagyok. Ez már a második hét. Két hete tudom, hogy mi vár rám, műtét, kemoterápia, aztán majd meglátjuk. Felébredek, az álmom után szinte még azt se tudom, ki vagyok, aztán amikor rádöbbenek, elmegy a kedvem a folytatástól. Tudom, hogy majd utána is vissza kell mennem dolgozni, nem tehetem meg a gyerekekkel, túl kicsik még hozzá, hogy megértsék, miért nem jön többet a tanító néni. Miattuk kelek föl azóta mindennap, nem magam miatt. Nem bírnám elviselni, ha tudnám, hogy sírnak utánam.

Azóta mindennap ezzel ébredtem. Kiléptem az álomból, megráztam a fejemet, mikor észhez tértem, szemügyre vettem magam körül mindent, egyenként az ismerős tárgyakat, aztán nekiindultam a napomnak. Hol könnyebben, hol nehezebben. Valami mindig visszatartott, mintha húzott volna vissza az a másik világ, az éjszaka, az álmok világa, az a titokzatos birodalom, amelyben életem kétharmad részét élem, és kevesebbet tudok róla, mint a szomszédasszonyom menyének a munkahelyi problémáiról. Mindig szerettem volna visszautazni még az álmomba, mielőtt felkelek, de mintha valaki őrt állt volna a kapu előtt, és azt mondta volna, Fordulj vissza, innen tovább már nem jöhetsz!, úgyhogy elindulok, mi mást tehetnék. És mihelyt kint vagyok az ágyból, már mintha megszűnne minden önálló akaratom, a lábam, a kezem

cselekszik helyettem, visz a megszokott dolgaim után, és csak itt, a villamoson eszmélek, hogy ideje összeszednem magam, és tudomásul venni, hogy már az iskolába megyek.

74 Nem tudom, eddig hol jártak a gondolataim, de most már tudom, hogy miért hagyom, hogy szertelenül csapongjanak, egész a villamosig, ahol rendbe kell szednem magam. *Tanító néni, tanító néni!, Tanító néni!*, ezt hallom a fülemben, főleg estéknként, mikor hazamegyek, de már itt, a villamoson is, mintha szaladnának felém, arcukon azzal az örömmel, amint észrevesznek, és látják, hogy megyek feléjük. Vagy csak én képelem? Lehet, hogy bennük keresek kapaszkodót? Hiszen ha meghalnék, azonnal lenne másik tanító nénijük, egy percre se hagynák őket magukra az osztályteremben, amúgy meg addig is helyettesíteni kell majd valakinek, amíg a kórházban leszek, meg talán amíg a kemoterápiára járok, akkor is, mert nem tudok majd dolgozni, rosszul leszek, elájulok, hányok, sejtellem sincs, előre nem lehet tudni, hogy majd hogy viselem.

Örkény István könyvesbolt. Mindig megnézem. Milyen furcsa, olyanoknak a nevét látni, utcanévtáblán, intézmény vagy bármi más nevében, akit még életben is láttam. Örkény István Színház. Örkény. Úgy kellene fel fognom az egészszet. Ahogy Örkény megírta volna. Kivéve önmagamból, gúnyt űzve a betegségemből, de persze finoman, nem vaskos gúnnyal fűszerezve, nehogy megsértődjön. Pontosan úgy, ahogyan Örkény tette volna, lehetőleg finoman, de mégsem keresetten. Nekem is így kéne. Pont jól. Igen ám, de mi a pont jó, és kinek?, ez itt a kérdés. Nekem? Másnak? A gyerekeknek?

A Nyugati pályaudvar következik. Mindjárt bmondja, *Átszállhatnak a hármaskémetre és a vasútra*. A vasútra. Milyen furcsa! *You can change to the metro number three and the railway*. Number three. Number one, number three. *What's your number?*, ezt kérdezte tőlem legutóbb a mammográfián egy külföldi nő, amikor leültem mellé a narancssárga műanyag székre, mit sem sejtve még, miközben mutattam neki a számomat, és mosolyogtam rá, ő meg rám. Szemlátomást fellélegzett, hogy legalább értem a kérdését. Nem sokat, de beszélek angolul, mondtam neki, mikor udvariasan megkérdezte, mert úgy éreztem, beszélgetni akar, miért ne beszélgessek, gondoltam akkor még, mit sem sejtve, legalább elütjük itt ketten az időt, hamarabb megy, mintha arra gondolnék, micsoda időpocsékolás, itt ülni órák hosszat, ahelyett, hogy ezt meg azt csinálhatnám, szabadon, nem időhöz kötve.

Először jársz itt?, ezt kérdezte, meg hogy nem fáj-e, amikor majd bepréselik a melleidet abba a készülékbe, ezt is, én meg nevetve válaszoltam neki, dehogy, cseppet sem fáj, bár lehet, hogy akinek nagyobb a melle, annak kicsit kellemetlenebb, nem tudom, nekem sose fáj. Aztán igyekeztem elterelni a szót, kérdeztem, honnan jött, mit csinál itt Budapesten, efféléket, pedig százszor megfogadtam már, hogy nem kérdezek ilyesmit, minek, fölösleges,

úgyse látom többet az életben, de akkor mégis önkéntelenül csúsztak ki a számból a kérdések, egymás után, persze a válaszaira nem is tudtam figyelni, egyfolytában azon járt az eszem, hogy mi lesz, ha találnak valamit.

Most pedig mindjárt bemondják *The next stop is Nyugati pályaudvar, you can change*, még van három napom, aztán mennem kell a villamossal tovább, nem szállhatok át, mert nem dolgozni megyek majd, hanem be a kórházba, ezzel a villamossal egész a Ferenc körútig, nem szállhatok le előbb, várnak, éhgyomorral, kezdődik megint a rutin, labor, röntgen, és a többi, hiába tudom jól, mi a menet, végigcsináltam néhányszor, apámmal, anyámmal, a férjemmel, mindig mondtam, bárcsak inkább én lennék beteg, olyan könnyedén kimondtam, és komolyan is gondoltam, de most, hogy velem történt, olyan hihetetlen, mintha mind arra lennének ítélve a családban, hogy ebbe az átkozott rákba pusztuljunk bele.

A gyerekek miatt fel kell kelnem, ha török, ha szakad, fel kell kelnem, végig kell csinálnom, még három teljes napom van, nem mondhatom nekik, hogy gyerekek, ma nem keltem fel, mert félek, nagyon félek, három nap múlva nem szállhatok le a Nyugati pályaudvarnál, pedig amint meghallom a hangszóróban, hogy *You can change to the metro number three and the railway*, mint most, automatikusan nyúlok a táskám füléért, amit addig az ölemben tartottam, mint most ezt is, amivel dolgozni járok, de hiába, mert három nap múlva mennem kell tovább ezzel a villamossal, nekem akkor már nem lesz átszállás.

Rakott krumpli helyett

– Holnapra lesz a rakott krumplihoz, tudod, nem vagyok már a régi, holnap délelőtt sokáig eltartana, mire mindent készen odateszek, hogy aztán már csak össze kelljen sütni, most este meg miközben megy ez a műsor a rádióban, addig szép lassan meghámozgatom a krumplit, a tojást, hogy holnap csak össze kelljen szelni, meg rátenni a tejfölt a végén, mert én már régen nem kolbásszal csinálom, nem bírja a gyomrom a füstöltet, inkább reszelek egy kis sajtot a végén a tetejére, ha van itthon reszelni való sajtom, de ha nincs úgy is jó, te meg vigyázz magadra, aranyos, pihend ki magadat, ma megint sokat dolgoztatok.

Minden este így köszönt el a nap végén a félemeleti irodával szomszédos lakásban lakó Loni néni, csóválta a fejét, Megint túl sokat dolgoztatok, aranyos, megint!, Pihend ki magad, és legközelebb lifttel cipeld a nehéz könyveket, meg ne lássam, hogy még egyszer lépcsőn jössz velük!, hiába nyugtatta az alapítvány irodavezetője, hogy nem is dolgoztak sokat, éppen hogy idejük sem volt dolgozni, most áll majd neki, ha hazamegy, folyton jött

valaki, meg kellett beszélni a holnapi kiállítás részleteit, nem sok idő maradt a tényleges munkára, elvitte az időt a szervezés. Az is munka!, így Loni néni, minden munka, ami emberekkel kapcsolatos, hidd el nekem, én negyven éven keresztül emberekkel bántam, írnok voltam a körzeti orvos mellett,

76 tudom, mit jelent, amikor emberek jönnek-mennek körülöttem, ráadásul betegem.

Az irodavezető bólogatott, nézte a nénit, amint a bejárati ajtó hosszú-kás ablakának rácsaiba kapaszkodva bizonygatja, hogy megint sok volt ez mára, kímélje egy kicsit magát, mert majd öregkorában üt vissza, ha fiatalon túlhajtja magát, ő már csak tudja. Lassan beledugta a kulcsot az alsó zárba, elfordította, aztán a felsőbe a következőt, zárta be sorban mind a négy helyen az iroda hatalmas ajtaját, aztán rácsukta a súlyos rácsot is, azt is bezárta, és hóna alatt a dossziéval, kezében a laptopos táskával meg a bevásárolt zöldséggel-gyümölcssel teli szatyrával megállt még egy pillanatra, közvetlenül a néni előtt.

Minden este jó hangosan beköszönt neki, mielőtt elment, ez volt a szokása, sose mulasztotta el. Valahogy biztosságot adott neki a folytatáshoz, hogy tudja, Loni néninél, minden rendben van, főz, a bejárati ajtaján nyitva a rácsos kisablak, mert azon keresztül szellőztetett. Senkit nem zavart a szag, nem lakott senki az öreg ház félemeletén, a mellette lévő két lakást az ügynökség irodája foglalta el, hozzájuk ilyenkor este már nem jártak ügyfelek, reggelre pedig teljesen kiszellőzött, elnyelte a lépcsőház végtelen tere a kelkáposzta, a paprikás krumpli, a krumplis vagy darás tészta illatát.

Loni néni mindig előző nap készítette el a másnapi ebédet. Egyszer viccelődve megjegyezte az irodavezetőnek, hogy egészségügyben dolgozott, érezni fogja, ha már nem lesz érdemes bíbelődni vele, mert úgysem éri meg a másnapot. Nincs olyan betegsége, eddig hál' istennek legalábbis nincs, ami miatt ágynak esve kellene bevárnia, amíg vége lesz, úgyhogy az esti rádiózást összeköti a másnapi ebéd előkészületeivel. Könnyebben telik az idő a hosszú estéken, mert télen-nyáron hosszúak az esték, különben is ráér, legalább valamivel leköti a kezét. Kézimunkázni már nincs kedve, nincs olyan, amit szívesen hímezne, horgolni nem szeret, kötni se nagyon, akkor meg minek álljon neki. Amíg kicsik voltak az unokák, kötött nekik tipegőt, mellénykét, kabátkát, ezt-azt, de már a dédunokái is felnőttek, nincs már szükség kézzel kötött holmira. Marad az esti előkészület, mert ami a délelőttől az olvasás után marad, az kevés lenne hozzá, hogy délre ebéd legyen az asztalon.

Loni néni délelőtti olvasásidejét még a díjbeszedő is tiszteletben tartotta, az irodában is tudták, hogy reggel nyolctól fél tizenkettőig tilos a nénit zavarni, ilyenkor ő a természettudományos ismeretterjesztő szakirodalmat bújjá. Reggel a könyvekkel kezd, és ha fáradni kezd, áttér a folyóiratokra, amelyekben több a kép, nem terheli úgy a szemet, mint a folyószöveg a könyvekben,

amelyekben jóval kevesebb az ábra, az sem színes, mert egész más célra készült, mint a folyóiratok. Évek óta, mióta egyedül van, legalábbis az alatt a húsz év alatt, minden áldott délelőttje ugyanígy telik.

Sose panaszkodott, egyszer jegyezte meg az irodavezetőnek, hogy nem ártana, ha a térde egy kicsit jobban mozogna, mert nem tud már hegyet mászni, pedig milyen sokat jártak kirándulni annakidején. Aztán másra terelte a szót. Hogy ő is figyeljen oda a térdízületére, mert az nagyon kényes. Ha most nem is fáj, egyszer még fájni fog, mert a térdízület bizony elég gyatra, nem kimondottan megerőltető használatra való szerkezet.

Pihenjen, aranyos!, szölt még egyszer a néni az irodavezető után, mikor az indult volna a lépcső felé. Valahogy estéről estére egyre nehezebben tudott elszakadni tőle, folyton az képzeete támadt, hogy nem éri meg a reggelt. Jön munkába másnap, és nem lesz becsukva a kisablak az ajtón. Aztán reggelente föllélegezve állapította meg, hogy tévedett. Azzal próbálta elhessegetni magától a gondolatot, hogy teremő ereje van, ha sokszor elképzelik, a végén úgy is lesz. Bizonygatta magának, hogy semmi baja, micsoda képtelenség ilyesmit gondolni, attól, hogy kicsit gyenge a térde, nehezebben jár, és nem tud hegyet mászni, akár száz évig is élélhet, mert mindenben ellátja magát.

Az irodavezető a kulcsával babrálta a néni ajtaja előtt, el akarta tenni, csak előbb a slusszkulcsát kellett megtalálni a feneketlen táská mélyén, mert hiába fogadkozott az autónál, mire a ház bejárati ajtajához ért, már régen elfelejtette, hogy meg akarta jegyezni, hová teszi. Lett volna lehetőség, mert számtalan zseb volt a táskán, de egy gépies mozdulattal mindig csak beledobta. Állt a néni ajtaja előtt, mosolygott rá, nézte görbe ujjait, ahogy a rácsot markolja, és úgy elfacsarodott a szíve, hogy legszívesebben azt mondta volna neki, engedje be, ő ma nem megy haza, inkább odaül mellé, segít meghámozni azt a krumplit, tojást, aztán meséljen neki. Teljesen mindegy, miről. A fiatalsgáról. Az életéről, akármiről.

Az irodavezető még túl fiatal volt hozzá, nem tudta, nem is tudhatta, hogy a néninek nem fáj a magány. Ő már egy ideje menni készült, így hát jobb is volt neki az egyedüllét. Tudta, hogy ahová tart, oda úgysem kísérheti el senki. És azt is, hogy amikor majd eljön a pillanat, este ő azt meg fogja érezni. És akkor nyitva hagyja majd a konyhára néző rácsos kisablakot, az ajtót se zárja kulcsra, hogy vegyék észre, valami nincs rendben, és könnyen bejöheszenek. Rakott krumpli helyett pedig egy jó kancsó limonádét készít majd, és köré tesz néhány poharat, hátha megszomjaznak, akik érte jönnek.

CUKRÁSZ

Cukrász vagyok, ez kirakat,
cukorszív, piruló tortaégen
okádó mazsolák, a száj
nagyra tát, mondd ááá,
összedrótozott piskótaszerelem,
tejszínhabbal kollaborál,
a sírkőreszelék holtomiglan
csak egy dekor halálmarcipán.

Cukrász vagyok, összegyűrt krémes,
összetört kirakat, öntetszilánkok,
celluxon lógó liszt és tojás,
romlott költő, tegnapi foglalkozás

TÉLHAZA

Az ég
Fehér, együgyű vatta
A meleg bűnöket rég
Rideg szentté avatta

El-elmúlik
A téli látkép
A haza gyökere
Messzire nyúlik
Metróval kiváltképp

Magyarország szürcsöl
Sótlan levest, de hű kebel
Megszózat rendületlenül
Ápolva s eltakarva hever
Szemem csak kápránd
A metróra várván

Remegnek a téli hidegben
Számos hófödte sorbanálló
Egy forint per darab hitelben
Tele a PET haza visszaváltó
Még mindig tél, mindig tél
Célba ért és véget ér
A magyar köztársasjáték

KÓROKOZÓ

80 Szívem mint egy ázott teafilter,
alaktalan ágynemű,
a bögre alatt bodybuilder,
de az érzés egynemű.
Nem kell párnahuzat.
Éget a láz, alig kutyult melasz,
De mindez csak pislákol. Sovány viasz.
Az egész egy repülő, de a gondolatra
inába száll.
Az ágy mellett roncsok hevernek halomba'.
Lehúzom a vécén.
Mit neked egy költő repülővel a szíve helyén?
Szerelmed teljes kiörlésű babona,
nincs felszállási engedély.
A haláltól nedvesek a falak, csak kiáltom:
Nem mindegy, hogy nedves torom ülöm,
vagy száraz létem hidratállom?
Kórházi ágyon hűlt helyem,
alatta hever tajtékos szerelmed.

Egy kávéfolt a lepedőn,
pamut éveid egyetlen emléke,
a haldokló pilótától – két kockacukorral.
A büfés kérdezi mégegyet kérnék e,
miközben életem margóján, ami elég gyűrött,
koffeinmentes firkákkal küzdött.

Látogatási idő
(közben érzéstelenítő ebédre)
egy opálos látogató,
és akkor
hirtelen sírni kezdett, dallamos fájdalommal,
hisz jó ebédhez szól a nóta,
el akartam takarni tiszta ágyneműhuzatommal,
de nem hagyta.
Hát felültem, felhúztam a papucsot – a kórház ajándéka,
és otthagytam, amíg sírt, kimentem a büfébe egy kávéra.

TELEFON

üvegre lehelt párába
zárt flakonmagány,
zörög a csend, a sötétben,
rögzíti, palackba zárja,
tárcsázza, darálja,
izgatott morzsák, tányérszelen,
játszik az égi tünemény,
csak a csalfa foglalt
s a kikapcsolt remény,
csak zörög, és csak zörög tovább

81

A szekrényben megbúvó szörnyek meglehetősen bosszantották.

Bosszantotok, gondolta Olga. – Igenis bosszantotok! – kiáltotta, majd egy laza mozdulattal a hamut a gondosan odakészített kistányérba pöccintette.

82 Plótár Noémi

OLGA

Elmentek a picsába!

Tette még hozzá gondolatban, majd a cigit akkurátusan elnyomta, felállt, és kiment a teraszra. Ahol is átadta magát a hús nyári szellő simogatásának, felmászott a korlátra, és ugrott.

A szörnyek az idő tájt bukkantak fel, mikor az anyja öngyilkos lett. Egyszerűen fogott egy kést, a nagy kenyérvágót, és szinte elfűrészelte vele a nyakát. A konyhában, egy vasárnap délután. A nagy családi ebéddel járó edényhalmazt még elmosogatta – a rádiót is hallgatta közben, mint mindig –, majd fogta a kést. Amit előtte persze gondosan eltörölgetett. Olga apja hallotta meg a csörömpölést, mert mikor a felesége a saját véréből fuldokolva elesett, leverte a nászajándékba kapott kristályvázát az asztról. Olga az apja üvöltésére rohant be, majd hívta a mentőket. Míg rájuk várakozott, fülében az apja végeérhetetlen üvöltésével, azon gondolkodott, hogy vajon az anyja még élt, míg elvágott torokkal futkosott a konyhában, vagy már meghalt, de még nem tudott róla, mint a csirkék, amiket kislánként látott a nagymamája udvarában.

A szerencsétlen eset után az apját beutalták *rehabilitálni*. Az orvosa úgy vélte, a kezelés feltétlenül szükséges, hiszen az öregén oly' mértékű súlyos depresszió lett úrrá, hogy képtelen volt ellátni magát. Valamint képtelen volt megmaradni abban a lakásban. Így hát, míg az apját kezelték a pszichiátrián, Olga felmondta az albérletét és beköltözött a lakásba. A konyhát persze alaposan kitakarította.

A szörnyek az idő tájt bukkantak fel. A nappaliban, a hatalmas koloniál szekrényben. Olga először meglepődött, talán kicsit el is szörnyedt, ám ezt senkinek sem vallotta volna be. Majd inkább bosszantani kezdte a dolog. Próbálta kihessegetni a betolakodókat, de minden kísérlete kudarcot vallott. A szörnyek nem mozdultak. És azon kívül, hogy néha vihogtak, nem csináltak semmi szörnyűségeset.

Olga, jól nevelt lányhoz illően intézte a temetést, intézte az apja ügyeit, látogatta őt a kórházban. Konzultált az orvosokkal, dolgozott a bankban, péntekenként pedig bulizni járt a barátnőivel. Éjjelente meg hallgatta a vihogást.

Egyszer ráförmedt az apjára, hogy ha ennyire szerette az anyját, akkor miért nem halt utána, abban a nagy depressziójában?! Az öreg nem válaszolt,

csak bámult maga elé réveteg tekintettel. Már megint le van szedálva, mormolta Olga, majd pusztit nyomott a ráncos arcra és kilibegett a kórteremből. Nem látta az öreg szemekből kibugyanó könnyeket.

Ahogy arról sem volt fogalma, az anyja miért tette, amit tett.

83

Egy nap úgy döntött, egyszerűen kisöpri a szörnyeket a szekrényből. Mire nagy nehezen összeszedte őket a piros vileda lapátra, kezdhetne előlről, mert a kis dögök egyszerűen fogták magukat és szétporladtak, majd újra összeálltak a szekrény mélyén, mint egy kupac újszülött kismacska.

Olga tehetetlen dühében széttörte a térdén a lapátot.

Másnap a szemben lakó két egyetemista fiúval levitette a nagy dög szekrényt a ház elé. Majd gyors egymásutánban lefeküdt mindkettőjükkel és egész éjjel füves cigit pöfékeltek meztelenül a teraszon.

Az apja eközben szottyosra nyálazta a kispárnáját a négyes számú kórteremben.

Hogy, hogy nem, a szekrény két nap múlva ugyanolyan peckesen állt a régi helyén, a nappaliban, ahogy annak előtte.

Olga jobb keze a kilincsen, ballal még igazított egyet a szoknyáján. Mielőtt belépett volna az ajtón, már tudta, hogy miért hívatta az igazgató, noha az apját már hetek óta nem látogatta. Lenyomta a kilincset és belépett az ajtón. Ugyanaz a kellemetlen szag fogadta, mint mikor először járt itt. Túlon túl erős arcszesz és a keményített orvosi köpenyből áradó öblítő émelyítő együttese. Meg még valami mélyről jövő, azonosíthatatlan szag. Talán az örültek szaga, gondolta Olga és majdnem felvihogott.

– Á, Olga kisasszony, kérem fáradjon beljebb! Foglaljon helyet!

– az igazgató szélesmozdulattal a hatalmas, öblös fotelok felé mutatott, amik felettébb kényelmetlennek tűntek. Olga szinte behelhuppant az egyikbe, és egyenes háttal próbált lavírozni a fekete csónakban. Az igazgató is leült, de mielőtt a kezében lévő tollat kattogtatni kezdte volna, még végigmérte a lány tornacipőbe bújtatott vékony bokáját. Alig láthatóan megnyalta a szája szélét.

– Amint azzal bizonyára Ön is tisztában van, kedves kisasszony, hogy az édesapja állapotában az elmúlt hónapokban rohamos javulást véltünk felfedezni... hogy mondja? Hogy régen járt nála? ... persze, persze, a sok munka... értem én. Nos, bizonyára örömmel fogadja a nagyszerű hírt, hogy az édesapját gyógyultnak nyilvánítottam, és elhagyhatja intézményünket. Mivel bevonulása óta Ön a törvényes képviselője, itt vannak a nyomtatványok, ide meg ide kérném az aláírását.

Olga, mint egy sellő, ült a hajó orrán, és a tollkattogtatás viharában annyit hallott az egészből, hogy az öreget kiengedik. Most azonnal. Tátogni kezdett. Az igazgató egy hirtelen mozdulattal félresöpörte a papírokat.

84 - Hacsak! Hacsak nem érzi úgy kedves kisasszony, hogy az édesanyja tragikus balesete és az édesapja sajnálatos betegsége miatt átélt trauma, urambocsá' bűntudat miatt jelen állapotában képtelen ellátni az édesapját, bár hiszen, mint az előbb említettem, édesapja visszatérhet a mindennapi életbe, így igazán nem áll módunkban itt tartani... hacsak...

Olga egész este egyik cigit szívta a másik után. Vékony selyem köntösét fázósan húzta össze magán. A szemben lakó fiúk délután meglátogatták, de maga sem értette, hogy miért nincs kedve a szokásos hancúrhoz. Némi lagymatag kísérletezés után egyszerűen kidobta őket a lakásból. Azóta ücsörgött az asztal mellett és egyik cigit szívta a másik után. Még mindig a tarkójában érezte az igazgató kéjsóvár malacszemét.

Ahogy Olga nagy puffanással földet ért, a szekrényben megbúvó szörnyek összenéztek. Megvonták a vállukat és abbahagyták a vihogást.

ÉBREDÉS UTÁN

Amikor magamhoz térek, egy ágyban fekszem, egy szobában, ahol semmi sem ismerős. Tompán fáj a fejem. Mennyi lehet az idő? Rajtam van az óráim. Próbálom megmozdítani a kezem, de nincs erőm felemelni. Mindegy.

Kellene egy kávé. Képtelen vagyok gondolkodni kávé nélkül.

Egy lány lép az ágyhoz. Kávé van nála. Megvárja, míg megiszom, s megkérdezi, milyen a könyv. Fogalmam sincs, miről beszél, mondom neki. Felemel egy könyvet, s a borítóját egészen közel tartja az arcomhoz. A könyvre nézek, majd a lányra. Ja, hogy az.

Kezd hatni a kávé. Szóval a könyv. Beszélni kezdek.

A lány figyel. Elhallgatok, aztán folytatom.

A lényeg, hogy a regényt el lehet olvasni. Valaki régebben azt mondta nekem, hogy a jó írást el lehet olvasni. Vannak, akik ezt nem fogadnák ugyan el, de mit tegyünk? Igen, a regényt határozottan el lehet olvasni. Minden megvan benne, amit az olvasó elvár egy regénytől. Irónia és mélység. Emlékezet és önreflexiók. Összetéveszthetetlen írói megoldások. És még annyi minden.

Értem, mondja a lány, s azzal hangosan olvasni kezdi a regényt. Gyönyörű a hangja. Még minden lehet. Legalábbis ezt érzem.

86 A HANGSZERBOLTBAN

Hajnalban ébredek fel, kimegyek, főzök egy kávét, aztán bekapcsolom a gépet, s elolvasom a híreket a neten.

Valamivel később elindulok a hangszerboltba.

Délelőtt a boltban egy helyes lány kipróbál néhány gitárt – egy kicsit bluesosan játszik, de nagyon jól. Megkérdezem van-e együttese, azt mondja, nincs, de nem is akar, csak egyedül szokott játszani. Megkérdezem, miket hallgat, s kiderül, nincs rossz ízlése.

Azt mondom neki, ha meggondolná magát, jöjjön vissza, vagy hívjon fel, mert nekem van egy együttesem. Pontosabban, nem igazi együttes, csak együtt játszunk néha. Hárman vagyunk: gitár, basszusgitár és dob. De miért ne lehetnének négyen? Jól jönne még egy gitáros, s tetszik, ahogy játszik. Persze másra gondolok, vagy másra is – többre. Azt mondja, meggondolja. S azzal elmegy.

Aztán semmi érdemleges nem történik, míg délután be nem jön egy figura a boltba, aki nem tudja mit akar, esetleg venne egy hangszer, mondja.

Körbesétál a boltban, s nézegeti a gitárokat. Elkezd hülyeségeket beszélni. Olyanokat mond, hogy „Jöttem, láttam, vesztettem!”, meg hogy „Jaj a legyőzötteknek!” Egy barom, gondolom. Öröm hallgatni – jó lenne, ha elhúzna a boltból.

Aztán bámulni kezdi a fekete zenészeket a boltban kiragasztott posztereken, s előadja a politikai hitvallását is: négerezni kezd, de nem vagyok rá kíváncsi, s kirúgom a boltból. Megfenyeget, hogy visszajön néhány haverjával, s leszedik a fejemet. Rendben van, mondom neki.

Este a Kazuo Ishiguro regényéből készült filmet, a *Napok romjait* nézem, amikor felhív a helyes lány, s azt mondja, hogy esetleg egyszer eljönne egy próbára.

Azt gondolom, a dolgok egyszerűen csak megtörténnek.

Elfogadom, nem is tervezek.

Nem tudok semmit.

Nem értek semmit.

Hát így valahogy.

Október
Lombfosztotta fák
Sarunkat állják
Kit érdekel?

OKTÓBER

Október
Királyok jönnek
Királyok mennek
De tovább kell lépned...

...tovább.

(Fordította: Papp Máté)

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM
anyagi támogatásával jelenik meg. Terjeszti a Budapesti,
a Nemzeti es a Vidéki HIRKER RT.
és alternatív terjesztők

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő, kiadóvezető)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, Zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, felelős szerkesztő)
SZÚCS BALÁZS PÉTER (próza rovat: szbalaazs@freemail.hu , Füstjelek online rovat)

Lapterv es műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

ACSAI ROLAND (Indiáner-gyermekirodalmi rovat)
BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
TURI MÁRTON
POGRÁNYI PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC
CSEKE ÁKOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PETER

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVAN

Szerkesztőség: 2890 Tata, Székely B. u. 2/A Telefon: 20/3353 626

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címen. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.